

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

URTĖ POVILAITYTĖ
KARJEROS EDUKOLOGIJA

PROGIMNAZIJŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO
VEIKSNIAI

Magistro darbas

Darbo vadovė

Doc. dr. Dalia Augienė

Originalus autorinis darbas

Šiauliai, 2017

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1.PROFESINIO APSISPSENDIMO TEORINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ	8
1.1. Profesinio apsisprendimo samprata ir turinys	8
1.1.1. Profesijos rinkimosi teorijos	10
1.2. Profesijos planavimas ir jo svarba	13
2.IŠORINIAI IR VIDINIAI PROFESINIO APSISPSENDIMO VEIKSNIAI	18
2.1. Progimnazijų mokytojų įtaka mokinių profesiniam apsisprendimui.....	19
2.2. Šeimos įtaka mokinių profesiniam apsisprendimui.....	22
3.PROGIMNAZIJŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPSENDIMO VEIKSNIŲ ANALIZĖ: MOKINIŲ NUOMONIŲ TYRIMAS	25
3.1.Tyrimo metodologijos pagrindimas.....	25
3.2. Progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksmų rezultatų analizė.....	27
3.2.1.Respondentų charakteristika	27
3.2.2. Progimnazijų mokinių požiūris į karjerą, profesijos pasirinkimo motyvų ir lūkesčių identifikavimas	28
3.2.3. Progimnazijų mokinių ateities planų nustatymas	31
3.2.4. Profesinio apsisprendimo, pasirinkimo bei išorinių ir vidinių veiksmų įtakos analizė....	35
DISKUSIJA	45
IŠVADOS	46
REKOMENDACIJOS	47
LITERATŪRA	48
PRIEDAI	52

SANTRAUKA

PROGIMNAZIJŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO VEIKSNIAI

Magistro darbas

Magistro baigiamajame darbe atliekama profesinio apsisprendimo veiksnių teorinė analizė, atliekama profesinio apsisprendimo teorijų analizė, identifikuojamas profesinis planavimas ir jo svarba. Atlikus profesinį apsisprendimą sąlygojančių veiksnių teorinę analizę, šiame darbe siekiama išanalizuoti progimnazijų mokinių nuomonę apie veiksnius, turinčius įtakos jų profesiniam apsisprendimui, kurie sąlygoja tolimesnį jų profesinį kelią. Teorinėje dalyje aptariama profesinio apsisprendimo samprata, analizuojamos profesinio apsisprendimo teorijos, atliekama progimnazijos mokinių profesinio apsisprendimo veiksnių analizė.

Tyrimo metu, remiantis tyrimo instrumentu – anonimine anketa, analizuojami progimnazijos mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai. Atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizę, tyrimo rezultatus ir išvadas, pateikiamos rekomendacijos progimnazijų ugdymo karjerai konsultantams, teikiamų paslaugų kokybei gerinti bei tobulinti.

Tyrimo objektas: progimnazijų mokinių profesinis apsisprendimas.

Tyrimo tikslas: atskleisti progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius.

Tyrimo metodai: *Teoriniai.* Siekiant išsiaiškinti progimnazijos mokinių profesinio apsisprendimo veiksnių įtaką, atlikta mokslinės, pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė. *Empiriniai.* Tyrimui pasirinktas anoniminių anketos metodas, skirtas progimnazijų mokiniams. *Statistiniai.* Tyrimo rezultatai apdoroti bei suskaičiuoti *Microsoft Office Excel* ir kompiuterinėmis programomis.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2016 m. gruodžio mėn. skirtingose Šiaulių miesto progimnazijose. Tyriamaisiais pasirinkti progimnazijų 8-tų klasių mokiniai. Apklausoje dalyvavo 150 moksleivių.

Baigiamojo darbo apimtis – 52 puslapiai, darbe yra: 18 paveikslų, 6 lentelės, 1 priedas, bibliografinis aprašas – 71 literatūros šaltinis.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad svarbiausi vidiniai profesijos apsisprendimo veiksniai yra asmeniniai interesai, motyvacija, gebėjimai, kompetencija ir įgūdžiai. Respondentai, kaip svarbiausius išorinius profesijos apsisprendimo veiksnius, nurodo įsidarbinimo galimybes ir situaciją darbo rinkoje, bei jos tendencijas, karjeros galimybes ir tobulėjimą pasirinktos veiklos kryptimi.

Raktiniai žodžiai: profesinis apsisprendimas, išoriniai ir vidiniai veiksniai, įtaka, progimnazijų mokiniai, planavimas, profesija, ugdymas karjerai, šeima, profesijos pasirinkimas.

SUMMARY

FACTORS INFLUENCING THE CHOICE OF PROFESSIONAL CAREER PATH IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Master Thesis

This Master Thesis encompasses theoretical analyses of self-determination factors, planning of professional career and its importance, discussion on what is the meaning professional self-determination, career choices theories. After analyzing theoretical part, opinion of pupils is evaluated, i.e. factors that determine their preferred choices when choosing career paths.

Research is based on the anonymous questionnaire, from where analyses of factors that determine career path choices is conducted. According to the general conclusions recommendations for career planning consultants are provided.

Research object: choices of professional career paths by the pupils of the pro-gymnasiums.

Research goal: to identify main factors determining professional career choices by the pupils

Research methods: **Theoretical**, which includes analyzes of the scientific literature that deals with the object of the research. **Empirical**, which includes using anonymous questionnaire, that was prepared for the pupils of the pro-gymnasium. **Statistical**, that encompasses calculations and presentations of the results of the questionnaire.

Research sample and organization: research was conducted in December, 2016 in different pro-gymnasiums in Siauliai. Pupils of the 8th grade were chosen. Questionnaire was given to 150 pupils.

The scope of master thesis – 52 pages, it encompasses 18 pictures, 6 tables, 1 annex. Bibliographical list includes 71 positions.

The research revealed that the main inside factors the determine professional choices made by the pupils are self-interests, motivation, skills, competence. Respondents as the most outside factors indicated employment opportunities, labor market situation and its tendency, career and growth opportunities in certain areas.

Keywords: professional choices, self-determination, external and internal factors, influence, pro-gymnasium pupils, planning, profession, career education, family, career choice.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Vienas iš esminių žmogaus sprendimų, lemiančių prasmingos jo veiklos pojūtį – tai profesijos ir profesinės veiklos srities pasirinkimas. Tinkamai pasirinktas darbas leidžia žmogui suvokti, kad jis įgys vertingos patirties, kuri turės įtakos socialinei jo aplinkai (Profesinės karjeros vadovas, 1998). „Profesijos pasirinkimas yra kompleksinis reiškinys, kurį nulemia įvairūs socialiniai, kultūriniai ir psichologiniai veiksniai. Profesijos pasirinkimas – tam tikros profesinės veiklos srities pasirinkimas, atsižvelgiant į savo interesus, polinkius, galimybes bei darbo rinkos poreikius“ (J. Leonavičius, 1996). Profesijos rinkimasis skirtingais amžiaus tarpsniais turi specifika, kurią tiksliai apibrėžti sunku, nes ją lemia individualybė, socialinės bei ekonominės rinkos sąlygos, bei kiti veiksniai. Anot K. Miškinio (2003), A. Sokolovos (2004), labai ryškus pirmasis rinkimosi etapas bendrojo lavinimo mokykloje – VIII-X bei X-XII klasėse. Autoriai sutinka, kad mokiniams gali tikti įvairios profesijos, tačiau ieškoma jiems priimtinausių ir tinkamiausių. Dauguma mokslinių autorių, kurie analizuoja profesinio apsisprendimo veiksnius, teigia, kad moksleivių profesiniam apsisprendimui įtakos turi ne tik pats asmuo, bet ir aplinka, taip pat darbo rinka ir kiti veiksniai.

Tyrimo problema. Pasak L. Jovaišos (2009), moksleiviai rinkdamiesi profesiją susiduria su įvairiomis problemomis, viena iš jų – profesijų gausa. Anot mokslininko, nesunku pastebėti, kad moksleiviai galėtų savarankiškai apsispręsti dėl profesijos pasirinkimo jeigu turėtų pakankamai informacijos apie savirealizacijos galimybes vienoje ar kitoje profesinėje veikloje. Tačiau dažnu atveju susiduriama ir su kitokiais profesinio apsisprendimo sunkumais. Dažnai moksleiviai pervertina savo jėgas, jie būna aktyvūs, judrūs, tačiau neatsakingai žiūri į savo galimybes, yra beatodairiški, lengvabūdžiai. Kita sunkiai moksleivių įveikiama problema yra abejingumas, kuris pasireiškia nejautrumu būtinybei rinktis, apsispręsti, taip pat – nesubrendimas rinktis profesiją. Autoriai sutinka, kad jaunuolis pasirinkęs vieną ar kitą profesiją pamažu integruojasi į darbo rinką ir ugdo savirealizaciją bei karjeros vystymą savo profesinėje veikloje. Tuo tarpu B. Pociūtės, I. Urbanavičiūtės ir kt. (2015) teigimu, bendrojo lavinimo mokyklose moksleiviai susiduria su psichologinėmis problemomis ir nepajėgia jų išspręsti, kai jie:

- nežino, ar pajėgs įgyti norimą specialybę,
- nesugeba vertinti savo intelektinių sugebėjimų,
- abejoja dėl fizinio tinkamumo dirbti pasirenkamą darbą,
- abejoja dėl savo charakterio, temperamento vertingumo,
- svyruoja tarp skirtingų interesų, vertybių, nežino, ko nori,
- nieko nenori, viskas atsibodę.

Anot L. Jovaišos (1999), interesų, poreikių stiprinimas palengvintų asmenybę atitinkančios profesijos rinkimąsi. **Darbe yra formuojamas probleminis klausimas:** kokie yra progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai?

Tyrimo objektas – progimnazijų mokinių profesinis apsisprendimas.

Hipotezė: Tikėtina, kad progimnazijų mokinių profesiniam apsisprendimui didžiausią įtaką turi asmens gebėjimai, kompetencija bei šeimos narių rekomendacijos ir patarimai.

Tyrimo tikslas – atskleisti progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti profesinio apsisprendimo sampratą, jo turinį bei atskleisti profesinio apsisprendimo teorijas.
2. Nustatyti profesinio apsisprendimo planavimo eigą ir jo svarbą.
3. Atlikti profesinio apsisprendimo išorinių ir vidinių veiksnių teorinę analizę.
4. Parengti tyrimo instrumentą ir atlikti progimnazijų mokinių apklausą, siekiant identifikuoti veiksnius, darančius įtaką jų profesiniam apsisprendimui.
5. Parengti išvadas bei pateikti rekomendacijas.

Tyrimo metodika:

1. Teorinėje darbo dalyje taikyta mokslinės, pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė, informacijos apibendrinimas ir palyginimas.
2. Empirinėje darbo dalyje taikytas kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodai, anoniminė anketinė apklausa, skirta progimnazijų mokiniams.
3. Statistinis tyrimo metodas taikytas tyrimo rezultatams apdoroti (*Microsoft Office Excel programa*)

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2016 m. lapkričio - gruodžio mėn. Šiaulių miesto 3 progimnazijose. Tyriamaisiais pasirinkti 8 klasių progimnazijų moksleiviai. Apklausoje dalyvavo 150 moksleivių.

Darbo naujumas / reikšmingumas. Magistro baigiamojo darbo empirinis tyrimas atskleidžia progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius. Gauti tyrimo rezultatai yra svarbūs ir leis progimnazijų ugdymo karjerai konsultantams identifikuoti teikiamų paslaugų kokybę bei įtaką progimnazijų mokinių apsisprendimui, renkantis vieną ar kitą profesiją. Remiantis gautais tyrimo rezultatais progimnazijų atstovai galės parengti informacinį pasiūlymų rinkinį, kuris ateityje palengvintų progimnazijų mokinių profesinį apsisprendimą. Remiantis rekomendacijomis, progimnazijų atstovai galės gerinti, tobulinti ugdymo karjerai teikiamų paslaugų kokybę.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmoje, teorinėje darbo dalyje analizuojama profesinio apsisprendimo samprata, atskleidžiamos profesinio apsisprendimo teorijos. Taip pat atliekama profesijos planavimo ir jo svarbos vertinimo teorinė analizė. Antra

darbo dalis atskleidžia profesinio apsisprendimo veiksnius bei jų įtaką progimnazijų mokiniams renkantis profesiją. Trečia, empirinė darbo dalis detalizuoja darbo tyrime naudotą tyrimo metodologiją. Darbe analizuojami progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai, empirinio tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

1. PROFESINIO APSISPRENDIMO TEORINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

1.1. Profesinio apsisprendimo samprata ir turinys

Profesijos apsisprendimas yra labai svarbus, sudėtingas, tačiau vienas iš esminių žingsnių žmogaus gyvenime. J. Navaitienė (1988) teigia, kad profesinis pasirinkimas ir profesinis sprendimas yra tarpusavyje susiję procesai: „be profesinio sprendimo negalimas profesinis pasirinkimas, o be profesinio pasirinkimo – profesinis sprendimas“. Daugumai žmonių profesijos pasirinkimas – svarbiausias klausimas, kurį priimti yra sunku, tačiau neišvengiama. Profesinis apsisprendimas – tai priemonių sistema, skatinanti asmenybę optimaliai panaudoti savo jėgas profesiniam mokymui ir darbui (Jovaiša L, 1993). L. Jovaišos (1998) teigimu, „profesijos rinkimasis – daugkartinis aktas, ilgalaikis procesas. Kol priimamas galutinis sprendimas, daroma serijos dalinių sprendimų (mini sprendimų)“. Pasak I. Maknienės (2001) „profesijos pasirinkimas – viena iš dažniausiai profesinio apsisprendimo psichologijoje vartojamų sąvokų“. Tačiau, visgi nėra paprasta apibūdinti ką reiškia pasirinkimas psichologine prasme. Suprantama, kad pasirinkti profesiją yra reikšmingas gyvenimo dalykas, kurį pasirinkti nėra taip paprasta. Anot I. Maknienės (2001), renkantis profesiją aktyviai sąveikauja ir persipina du pagrindiniai aspektai – tai asmenybė ir išorinis pasaulis. Profesijos pasirinkimas yra atsakingas sprendimas, kuris reikalauja asmenybės aktyvumo, brandos bei atsakomybės. S.H. Osipow, L.F. Fitzgerald (1995) siūlo išskirti 3 profesijos pasirinkimo aspektus:

- preferenciją;
- apsiraciją;
- ketinimą (intenciją).

Preferencija – subjekto teikiama profesijai pirmenybė dėl jos pranašumo pagal tam tikrus požymius arba jų visumą.

Aspiracija – didžiausias tikslas, kurį žmogus mano atitinkant jo galimybes ir kurį siekia įgyvendinti.

Ketinimas – sąmoningas žmogaus siekimas atlikti veiksmą pagal numatytą planą ir gauti pageidaujamą rezultatą. Ketinimas susiformuoja numačius tikslą ir pasirinkus priemones jam pasiekti (R. Adamonienė, S. Daukila ir kt., 2001).

Apsisprendimo termino sampratą bei šio reiškinio svarbą žmogaus gyvenime istorijos eigoje aiškino filosofai, psichologai, bei kitų mokslo sričių atstovai. Pasak V. E. Franklio (1997), žmogus ne šiaip sau egzistuoja kaip objektas tarp kitų objektų, visiškai valdomas aplinkybių ar bejėgis, veikiau jis yra apsisprendžiantis, kitaip tariant, žmogus visada aktyviai, savarankiškai ir sąmoningai sprendžia, kokia bus jo egzistencija, gali pasirinkti, ar pasiduoti aplinkybėms, ar

drąsiai jas priimti. Tai, kuo jis tampa, priklauso nuo jo paties, nuo jo sprendimų ir pasirinkimų, o ne nuo atsitiktinumų ar sąlygų. K. A. Trimako (1997) teigimu, apsisprendimas yra egzistencinėje plotmėje – būti ar nebūti žmogumi. Žmogus arba tampa pilnutiniu, subrendusiu žmogumi, arba lieka apsiribojęs ir nesivysto, sunyksta nesubrendęs. Anot A. Mickūno, D. Steward (1994), visi egzistencialistai pritaria teiginiui, kad egzistuoti kaip asmeniui – reiškia laisvai rinktis. Šis laisvo pasirinkimo pabrėžimas išplaukia iš fenomenologinio teiginio, kad sąmonė nėra įrakinta į priešasčių grandinę. Na, o tai leidžia aiškinti laisvę ne tik kaip pasirinkimą, bet ir kaip atvirumą galimybėms. Laisvė reiškia apsisprendimą, remiantis atviromis galimybėmis. Žmogus, pasirinkdamas ir atlikdamas veiksmus už kuriuos jis yra atsakingas, suvokia savo laisvę (A. Mickūnas, D. Steward, 1994).

Pasak L. Jovaišos (1999), vienas iš pirmų Lietuvoje profesijos pasirinkimą analizavusių yra profesorius Jonas Vabalas–Gudaitis, kuris „kūrė ir populiarino individualybės pažinimo metodus bei testus, kuriais remiantis be sudėtingos laboratorinės aparatūros būtų galima diagnozuoti asmenybės „įgimtą darbingumą“ ir teikti atitinkamas konsultacijas. Ypač svarbiomis jis laikė konsultacijas profesijos pasirinkimo klausimais.“

Apsisprendimo sąvoka reiškia ne tik aktyvų, savarankišką ir sąmoningą pasirinkimą, tačiau ir savo asmenybės plėtros ribų nustatymą. Rinkimasis – tam tikras kompromisas, atsisakymas nereikšmingų dalykų dėl asmenybei svarbesnių tikslų (R. Adamonienė, S. Daukila ir kt., 2001). Profesijos rinkimasis yra sudėtingas procesas, todėl jaunuoliai dažnai priima klaidingus sprendimus. Jeigu jaunimui nepavyksta patekti į pageidaujamą mokyklą, tenka tikslinti profesinius planus. Vadinasi, profesinio apsisprendimo tikslinimas vyksta ir profesinio mokymosi, bei studijų metais, o kartais jau įgijus profesiją ar net pradėjus dirbti. Todėl K. Pukelio ir L. Navickienės (2006) teigimu, manyti, kad profesinis apsisprendimas yra vienkartinis aktas, būtų klaidinga, nes kinta ne tik pati žmogaus asmenybė, bet ir profesijų turinys.

Nemaža dalis autorių nagrinėjo profesinį apsisprendimą, kuris anot jų yra traktuojamas kaip asmeniui tinkamos profesijos pasirinkimo objektas. B. Pociūtė, V. Isiūnaitė (2011), E. Elijošius (2001), V. Mackūnas, D. Pugevičienė (2005) ir kt. detalai ištyrė tik pradinį profesinio apsisprendimo etapą – profesinių ketinimų formavimą ir profesijos pasirinkimo problemas, o tuo tarpu profesinio informavimo sistemą ganėtinai plačiai tiria Lietuvos mokslininkai: M. Barkauskaitė (2007), E. Nazelskis (2010), B. Pociūtė (2010), A. Railienė (2011) ir kt. Remiantis užsienio mokslinė literatūra, užsienio autorių, mokslininkų B. Brown, S. Lent, W. Rober (2005), W. Patton, M. McMahon (2006) ir kt. tyrimų objektu pasirinkti – profesijos pasirinkimo motyvai ir jos problematika.

Remiantis Lietuvos mokslininkų K. Pukelio (2003), D. Garnienės (2006), L. Navickienės (2006), B. Pociūtės (2010) ir kt. atliktais profesinio pasirinkimo motyvų nustatymo tyrimų

rezultatais, galima teigti, kad dauguma moksleivių nėra apsisprendę dėl savo profesijos pasirinkimo. Taip pat rezultatai atskleidė, kad bendrojo ugdymo mokyklose profesinis mokinių informavimas, orientavimas bei ugdymas karjerai yra neefektyvus, todėl galima teigti, kad yra svarbu gerinti profesinio orientavimo, informavimo bei ugdymo karjerai sisteminę visumą.

Apibendrinant galima teigti, kad sparčiai besikeičiant darbo rinkai, pasiūlai, paklausai ir ją veikiant daugelio vidinių ir išorinių veiksnių, jaunuoliams tampa sunku apsispręsti dėl profesijos pasirinkimo. Moksleiviai renkasi profesiją atsižvelgdami į savo gebėjimus, įgūdžius, galimybes, interesus ir esamą darbo rinkoje situaciją, kuri yra veikiami nuolat kintančių ekonominių, socialinių, teisinių ir informacinių pokyčių. Tad galima teigti, kad vienas iš atsakingiausių sprendimų žmogaus gyvenime yra profesinis apsisprendimas. Nuo pasirinktos profesijos priklauso dauguma žmogaus gyvenimo aplinkybių. Pasirinkta profesija turi atitikti jauno žmogaus gabumus, interesus, poreikius, tikslus, siekius, kadangi tai nulems žmogaus socialinę ir ekonominę padėtį visuomenėje, jo poreikių savirealizaciją ir pasitenkinimą gyvenimu.

1.1.1. Profesijos rinkimosi teorijos

Profesiniam pasirinkimui įtakos turi ir profesijos rinkimosi teorijos. Remiantis jomis galima išanalizuoti profesinio apsisprendimo galimybes. Analizuojant įvairių mokslininkų profesijos rinkimosi teorijas, jų aptinkama begalė, todėl galima teigti, kad įvairiuose kontekstuose jos suprantamos skirtingai ir mokslininkai neturi vieningos nuomonės, kurios iš jų daro didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui. Pasak R. Laužacko (2005), „pati siauriausia prasmė šiai sąvokai suteikiama profesijos rinkimąsi įvardijant kaip konkretų sprendimą, kurį priima jaunuolis, susiedamas savo ateitį su tam tikra veiklos sritimi arba profesija. Dažniausiai sutinkama profesijos rinkimosi prasmė siejama su profesinio mokymo įstaigos, teikiančios pasirengimą dirbti vieną ar kitą darbą, rinkimosi bendrojo lavinimo mokykloje. Plačiausiai profesijos rinkimasis suprantamas kaip visą gyvenimą trunkantis sudėtingas procesas, susidedantis iš daugelio etapų ir tarpinių sprendimų“.

Vienos teorijos siekia visapusiškai išnagrinėti profesinio apsisprendimo turinį, o kitos – profesijos rinkimosi procesą ir jį lemiančius veiksnius. Tačiau visas teorijas sieja bendras tikslas – aprašyti, paaiškinti ir prognozuoti asmens elgesį, susijusį su jo darbu ir profesine karjera, taip pat panaudoti šias žinias profesijai pasirinkti ir darbinei veiklai optimizuoti.

Būtinybė gerinti darbo jėgos resursų paskirstymą, nuolat tobulėjančios bendros psichologinės žinios apie žmogaus elgseną, jo asmenybės struktūrą bei individualius skirtumus, skatino profesinio apsisprendimo teorijų kūrimą. S.H. Osipow, L.F. Fitzgerald (1995) skiria keturias pagrindines profesijų teorijų kryptis:

1. Bruožų ir faktorių teorijos;
2. Psichodinaminės teorijos;
3. Raidos teorijos;
4. Socialinio mokymosi ir sprendimo teorijos.

Bruožų ir faktorių teorijoms skirtina visa grupė teorijų, kurios pabrėžia, kad geriausios tiek žmogui, tiek organizacijai karjeros pasekmės gali būti pasiektos skatinant žmogaus ir darbo vietos sutapimą. Šios teorijos didelį dėmesį skiria asmens interesams, asmenybės bruožams ir kitoms charakteristikoms įvertinti ir tam dažniausiai naudojami psichometriniai instrumentai. Ši teorijų grupė yra dar kartais vadinama „į turinį orientuotomis teorijomis“. Bruožų ir faktorių teorijų pradininkais laikomi intelekto, interesų ir asmenybės testavimo pradininkai bei karjeros tyrimų klasikas F. Parsons, vėliau populiarios tapo J. Holland bei R. Dawis ir L. Lofquist teorijos. Bruožų ir faktorių krypties karjeros teorijų idėjas tęsia ir šiuolaikinė asmenybės bruožų teorija.

Psichodinaminės teorijos teigia, kad asmens psichika yra kaip mūšio laukas, kuriame nuolat vyksta kova tarp įgimtų instinktų, potraukių, motyvų ir sąmonės dėl savikontrolės. Pasak A. Adamonienės, S. Daukilo ir kt. (2003), „Psichodinamikos“ terminas reiškia būtent sudėtingą kovą tarp įvairių, konkuruojančių tarpusavyje asmenybės dinaminės sandaros aspektų“. Ši psichodinaminė asmenybės teorija grindžiama dviem idėjomis:

1. Asmens elgesys nėra atsitiktinis, jo aktyvumą sąlygoja vidiniai psichiniai reiškiniai ir konfliktai.
2. Asmens elgesį lemia faktoriai, kurie yra už asmens sąmonės ribų. Todėl dažnai žmogaus poelgiai būna neracionalūs, taip pat poelgių priežastys būna nesuprantamos ir neprieinamos tiesioginei analizei.

Raidos teorijos atskleidžia evoliucinį požiūrį į asmens profesinio rengimo problemą. Šias teorijas jungia bendra prielaida, kad profesinis apsisprendimas – visą žmogaus gyvenimą trunkantis procesas. Mokslininkai, kurie sutinka su šiuo požiūriu, teigia, kad yra bendras ryšys tarp asmens raidos stadijų ir jo profesinės elgsenos ypatumų, o šį ryšį liudija empiriniai įvairaus amžiaus asmenų tyrimai. Pasak A. Palujanskienės, I. Maknienės ir kt. (2003), „karjeros psichologijoje ši kryptis akcentuoja žmogaus profesinio apsisprendimo kitimo laike aspektą, o profesijos pasirinkimo, įgijimo bei adaptacijos darbo vietoje problemas aprašo ir aiškina remdamasi bendrais asmenybės vystymosi dėsniumais“.

Socialinio mokymosi ir sprendimo teorijos tiria asmens profesinio apsisprendimo turinį ir analizuoja profesinį apsisprendimą kaip procesą. Šios teorijos profesijos pasirinkimą, profesijos įgijimą aiškina kaip reikšmingą probleminę situaciją, kurioje atsiradęs asmuo turi atrasti palankiausią ir priimtinausią sprendimo būdą. Socialinio mokymosi ir sprendimo teorijos plačiau tiria asmens domėjimąsi įvairiomis sritimis, jo atsiradimą ir formavimąsi, taip pat asmens patirties

bei žinių panaudojimą, siekiant įgyvendinti profesinius planus, kai tuo tarpu kiti profesinio apsisprendimo modeliai tiria asmens charakteriską, kuri gali lemti asmens profesinį apsisprendimą.

Mokslininkai L. Jovaiša (1999) išskiria penkias skirtingas profesijos rinkimosi teorijas, K. Saifert (1977) išskiria aštuonias teorijas, H.-J. Albers (1982) suskaičiuoja dešimt skirtingų teorinių profesijos rinkimosi koncepcijų. Mokslininkas R. Laužackas (2005) pateikia dažniausiai klasifikacijose pasikartojančias šešias teorijas:

1. **Klasikinė profesijos rinkimosi teorija.** Pagrindinė šios teorijos ypatybė yra ta, kad asmuo turi pasirinkti tokią profesiją, kuri atitiktų jo pašaukimą.

2. **Diferencinės psichologijos teorija.** Ši teorija pažymi tai, kad visos profesijos turi specifinius reikalavimus, o asmenys turi specialius gebėjimus, tad profesijai reikalingi specifiniai gebėjimai ir asmens gebėjimai turi tarpusavyje kuo labiau derėti.

3. **Neotechninė profesijos rinkimosi teorija.** Ši teorija pagrindžia įvairias priemones, kurios turi įtakos profesijos rinkimosi procesui. Priemonės turi sąlygoti optimalią naudą asmeniui, kuris renkasi profesiją, taip pat turi sąlygoti minimalias visuomenės finansines sąnaudas asmens profesiniam pasirengimui.

4. **Psichoanalitinė profesijos rinkimosi teorija.** Ši teorija grindžiama psichologiniais asmens ypatumais ir procesais. Asmuo turi pasirinkti tokią profesiją, kuri teiktų pasitenkinimą, malonumą ir atitiktų siekius. Šioje teorijoje aplinkos įtakai teikiamas antraeilis vaidmuo.

5. **Asmenybės psichologijos profesijos rinkimosi teorija.** Šioje teorijoje didžiausią įtaką profesijos rinkimosi praktikai yra padariusi J. Holland (1977) teorija, kuri skirta paaiškinti, kaip asmenys sąveikaudami su aplinka ir joje veikdami, bei kaip asmens ir aplinkos ypatumai, kurioje jis veikia, lemia jo profesinius pasirinkimus. J. Holland teorija remiasi keliais principais. Pirmiausia – priimant karjeros sprendimus, svarbiausias veiksnys yra individo asmenybės ypatumai. Anot J. Holland (1977), asmenybė formuojasi sąveikaujant įgimtiems veiksniams, veikloms, su kuriomis asmuo susiduria ir kompetencijoms, kurios atsiranda susiduriant su šiomis veiklomis. J. Holland teigimu, profesiniai interesai yra glaudžiai susiję su asmenybe, o profesinių interesų klausimynais iš esmės matuojami asmenybės ypatumai. J. Holland išskyrė šešis asmenybės tipus: realistinį, tyrinėjantį, socialinį, konvencinį, verslųjį, meninį, tačiau teigė, kad realiame pasaulyje „grynų tipų“ nebūna, o dauguma žmonių yra „tarpiniai“ variantai, kurie pasižymi visų ar bent kelių tipų skirtinga raiška. Pasak A. Kairio, A. Liniauskaitės (2015) ir kt., J. Holland, kaip ir asmenybės tipus, profesijas suklasifikavo į jau minėtus šešis tipus. Žmonės ieško tokios aplinkos, kurioje geriausiai galėtų išreikšti savo interesus, vertybes, kuri geriausiai atitiktų jų asmenybės tipą. Žmogaus elgesys yra susijęs su konkrečia profesija, o tai yra asmenybės ir aplinkos sąveikos rezultatas.

6. Sociologinės ir socioekonominės teorijos. Ši teorija profesijos rinkimąsi traktuoja kaip įvairių visuomės įtakų visumą ir pažymi, kad profesijos rinkimuisi įtakos turi dviejų tipų veiksniai:

„1. Ekonominiai (ekonominis išsivystymas, regioninė ūkio struktūra, profesijų struktūra, darbo rinkos situacija ir politika, pajamų struktūra ir kt.).

2. Sociokultūriniai ir sociopsichologiniai (profesijų prestižas, priklausomumas socioekonominiam sluoksniui, šeima ir jos tradicijos, mokykla, socialinės grupės, profesinio konsultavimo tarnybos, ekonominės tarnybos ir kt.)“ (R. Laužackas, 2005).

Anot B. Pociūtės, I. Urbanavičiūtės, A. Kairio (2015) ir kt. mokslininkų, F. Parsons teigė, kad norint protingai išsirinkti profesiją, yra svarbūs trys veiksniai:

1. „Aiškus savęs, savo gabumų, gebėjimų, interesų, ambicijų, galimybių ir ribotumų bei jų priežasčių supratimas;
2. Žinios apie skirtingų darbinių sričių reikalavimus, sėkmės jose prielaidas, plusus ir minusus, atlyginimą ir perspektyvas;
3. Teisingas sprendimas apie šių dviejų faktų grupių ryšius” (B. Pociūtė, I. Urbanavičiūtė ir kt., 2015).

Apibendrinant galima teigti, kad mokslininkas F. Parsons pabrėžė individo ypatumų ir darbo dermę, padėjo karjeros įvertinimo pagrindus, o mokslininko idėjos santykinai pasireiškia ir J. Holland, R. Dawis ir L. Lofquist teorijose. Taip pat profesijos rinkimosi teorijos pasižymi tais pačiais asmens ir profesinės veiklos santykių aspektais, tačiau skiriasi tuo, kad kiekviena teorija jų reikšmingumą pateikia nevienodai.

1.2. Profesijos planavimas ir jo svarba

Žmogaus karjera yra formuojama visą gyvenimą, todėl individams atsiranda poreikis savo karjerą planuoti dar ankstyvoje vaikystėje. „Karjeros planavimas – tai nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike, siekiant profesinio tobulėjimo tikslų bei numatant būtinus išteklius ir aplinkybes“ (R. Laužackas, 2005). Anot A. Damkauskienės (2006), karjeros planavimas apima dvi sritis: profesinių tikslų iškėlimą ir uždavinių apibrėžimą, kurie padeda pasiekti norimą tikslą.

Profesinis karjeros planavimas – tai „nuolatinės asmens pastangos išvelgti būsimas darbo rinkos kaitos tendencijas ir numatomų pokyčių kontekste tirti bei planuoti savo profesinę perspektyvą, taip pat planuoti profesinės kvalifikacijos tobulinimosi poreikius siekiant atskleisti savo prigimtinius gabumus ir sėkmingai konkuruoti nuolat kintančioje darbo rinkoje“ (Profesinio informavimo standartas, 2007). Pasak K. Pukelio (2006), mokinių ugdymas karjerai moko karjeros planavimo, ugdo mokinius dar mokykloje priimti profesinį sprendimą, kuris jiems būtų

teisingiausias. Pasak S. L. Turner ir R. T. Lapan (2005), profesijos planavimas yra nuolatinis procesas, kuris trunka visą gyvenimą. Anot šių mokslininkų, didelį dėmesį reikia skirti jaunuoliams dar besimokantiems mokykloje, kadangi jie neturi pakankamai žinių, gebėjimų bei įgūdžių, kurie yra būtini jo asmeniniam profesijos planavimui. Anot mokslininkų A. Damkauskienės (2006), K. Pukelio (2003) ir kt., esminis profesijos planavimo bruožas, kuris skiria šią sąvoką nuo kitų yra tai, kad profesinis planavimas apima įvairius profesinius tyrimus, kurie yra atliekami ugdant ir planuojant karjerą.

Autorė D. Kučinskienė (2003) ugdymą karjerai įvardija kaip būtinų kompetencijų vystymą, o tuo tarpu mokslininkė D. Garnienė (2006) ugdymą karjerai bendrojo lavinimo mokyklose įvardija kaip karjeros projektavimo proceso dalį.

Pasak M. Yuena, N. C. Gysbers ir kt. (2010), vienas iš esminių profesinės karjeros planavimo tikslų yra pagalba moksleiviams, kad jie sugebėtų panaudoti savo turimas žinias, gebėjimus, įvaldytų įgūdžius, kurie yra būtini jų pasirinktai profesijai.

J. Holland (1977) teigimu, profesinį apsisprendimą sąlygoja begalė skirtingų išorinių ir vidinių veiksnių, kurių pagrindu yra formuojama asmens profesija, paremta jo atliekamo darbo funkcijomis ir turimais įgūdžiais, bei veikiama jo gyvenimo būdo ir aplinkos. Taip pat autorius pabrėžia, kad asmenys remdamiesi turima savo profesija ir gebėjimais, bei įgūdžiais formuoja savo statusą ir padėtį visuomenėje.

L. Jovaiša (1998) konstatuoja, kad profesijos planavimas, kaip profesinis orientavimas reikalauja begalės skirtingų sričių resursų ir informacijos. Autorius teigia, kad asmenims siekiant atsakyti į profesinį pasirinkimą sąlygojančius klausimus, tokius, kaip: kokia sritis mane domina ?, kaip pasirinkti man patinkančią ir paklausią darbo rinkoje profesiją?, kokia profesija atitiks mano turimus gebėjimus ir įgūdžius?, jiems yra būtina kreiptis į profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugas teikiančias įstaigas ar institucijas, kurių teikiamos paslaugos asmenis tikslingai nukreipia profesijos linkme ir padeda intensyviai plėtoti individualią asmens profesinę karjerą. Tuo tarpu, kitas mokslinis autorius F. Parson išskiria tris veiksnius, sąlygojančius profesinį apsisprendimą, t. y. geras savęs pažinimas; profesijų ypatumų žinojimas ir teisingas šių dviejų veiksnių atitikimo suvokimas (B. Pociūtė, I. Urbanavičiūtė, A. Kairys ir kt., 2015).

Pasak R. Adamonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno ir kt. (2001), profesijos pasirinkimas yra veikiamas skirtingų profesijos pažinimo strategijų. Autoriai pateikia tokią jų kvalifikaciją:

1. Asmuo renkasi profesiją tik po to, kai įsivertina savo asmeninius gebėjimus, kvalifikaciją ir turimus įgūdžius;
2. Asmuo, norėdamas pažinti profesiją pirmiausia domisi pasirinktos profesijos veiklos rūšimi, kombinacijomis, o tai leidžia pažinti profesinę veiklą;

3. Asmuo, taiko savo jau turimas žinias praktikoje ir taip tobulina savo įgūdžius ir gebėjimus;
4. Asmuo tobulina savo profesinę kvalifikaciją, kol įvairi profesinė veikla tampa natūraliu, savarankišku ir asmeniui būdingu vertybiniu kontekstu, kadangi profesijų pasirinkimas yra kintantis procesas;
5. Asmuo tampa savo veiklos profesionalu, kuris turi kompetencijos atlikti įvairius darbus, priklausomai nuo jų sudėtingumo, taip pat turi kompetencijos atlikti kūrybiškas ir saviraiškos reikalaujančias užduotis.

Pasak R. Adamonienės, S. Daukilo ir kt. (2001), asmenims apsisprendžiant dėl savo profesijos pasirinkimo aktyviai sąveikauja du pagrindiniai veiksniai – tai asmenybė ir išorinis pasaulis. Autoriai sutinka, kad kiekvienas asmuo dėka išorinio pasaulio arba visuomenės gauna apibrėžtą kiekį materialinių išteklių, o didelis profesijų pasirinkimas, socialinis aktyvumas suteikia plačias pasirinkimo galimybes žmogaus savirealizacijai ir saviraiškai. Dažniausiai asmuo iš jį supančios aplinkos pasiima tai, kas jo manymu geriausiai atitinka jo asmenines savybes, jo ypatumus ir taip kuria savo vidinį pasaulį. „Asmenybės vidinis pasaulis – norų, polinkių, aspiracijų, emocinių konfliktų ir jų sprendimų derinys“ (R. Adamonienė, S. Daukila, B. Krikščiūnas ir kt., 2001). Remiantis K. Pukelio, L. Navickienės (2006) mokslinėmis analizėmis bei įžvalgomis autoriai teigia: „Pasirinkti perspektyvią, visuomenės ir asmens poreikius atitinkančią profesiją tampa vis sudėtingiau. Profesijos rinkimasis yra toks sudėtingas procesas, kad neretai jauni žmonės pasirenka klaidingą sprendimą, todėl manyti, kad profesijos apsisprendimas yra vienkartinis aktas, būtų neteisinga. Juk kinta ne tik pati besirenkančiojo asmenybė, bet ir profesijų turinys“. Tuo tarpu, anot D. Augienės (2009), „sėkminga karjera yra pagrindinė sąlyga asmenybės socialinei adaptacijai, jos pasitikėjimui savo jėgomis, atsakingumui ir gyvenimo stabilumui, galimybei planuoti savo ir šeimos ateitį. Žmogui būtina ne tik suteikti informaciją, bet ir ugdyti karjeros planavimo įgūdžius, t.y. išmokyti priimti ir įgyvendinti realius sprendimus dėl savo karjeros, prisitaikyti prie nuolat vykstančių pokyčių ir savarankiškai priimti sprendimus“.

Autorių L. Jovaišos (1981; 1997; 1999; 2003), D. Augienės (2009), K. Pukelio (2003), L. Navickienės (2006), R. Adamonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno ir kt., (2001) teigimu, profesijos planavimui turi įtakos daugelis išorinių ir vidinių veiksnių. Tačiau dažniausiai autoriai išskiria pagrindinius šiuos 1 lentelėje išvardintus veiksnius.

1 lentelė. Profesijos planavimui įtakos turintys veiksniai

AUTORIUS	VEIKSNIAI
L. Jovaiša (1993; 1997; 1999; 2003; 2009), D. Augienė (2009), Kavaliauskienė V. (2007).	Ekonominiai ir socialiniai
J. Albrechtas, (2005), D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė (2002), Matulionis A., Mikšys A. (1992).	Psichologiniai, sveikatos, asmens branda
J. Vaitkevičius (1981), R. Paulauskas (2010), Bitinas B. (2004).	Kultūriniai ir dvasiniai

Analizuojant 1 lentelę, atskleista, kad **ekonominiai veiksniai** apima asmens ekonominius veiksnius nuo kurių priklauso galimybės rasti darbą dominančioje srityje. **Socialiniai veiksniai** apima asmens veiklą ir polinkius formuojančius veiksnius, kaip šeimos, mokymosi įstaigos, aplinkinių įtaką profesiniam apsisprendimui, kurie tiesiogiai ir / arba netiesiogiai sąlygoja profesijos pasirinkimą. **Psichologiniai ir sveikatos veiksniai** apima asmens savivoką bei savimonę, interesus, polinkius, bei kitus jo sugebėjimus ir charakterio ypatybes, sąlygojančias jo pasirengimą profesiniam apsisprendimui, mokymuisi ir darbui. **Asmens branda** apima asmens fizinį, psichologinį pasirengimą jo profesiniam pasirengimui, mokymuisi ir darbui. **Kultūriniai ir dvasiniai veiksniai** apima asmens kultūrinį, humanitarinį, dvasinį ir socialinį išsilavinimą, sąlygojantį jo brandumą profesiniame apsisprendime.

Socialinė aplinka turi įtakos ne tik mokinių išsimokslinimui ir mokslumui. Lietuvių mokinių profesinius interesus plačiai nagrinėję L. Jovaiša (2003), S. Kregždė (1988) ir kiti mokslininkai nustatė, kad aplinkos reikšmė renkantis profesiją yra ypač didelė. Pasak A. Gumuliauskienės (2002), J. Holland teigimu, jeigu asmens kryptingumas yra visiškai aiškus, jam pasirinkti profesiją nesudėtinga. Realiai įvertinus savo gebėjimus, galima pasirinkti norimą darbinę veiklą, o reikiamų gebėjimų neturintis asmuo gali juos išsiugdyti. Moksliniai autoriai sutinka, kad didelį poveikį aplinka daro jų interesų raidai, elgsenai.

L. Jovaiša (1981) akcentuoja, kad profesijos planavimui įtakos turi keturių grupių profesijos rinkimosi veiksniai:

- Socialiniai – ekonominiai;
- Ugdymo;
- Psichologiniai;
- Sveikatos.

O tuo tarpu B. H. Lemme (2003) išskiria šiuos svarbiausius profesijos planavimui įtakos turinčius veiksniai:

- Žinios apie galimybes;
- Rinkos sąlygos;
- Šeimos nuostatos, tradicijos ir lūkesčiai;
- Artimumo veiksniai;
- Socialinė padėtis;
- Lyčių vaidmenys.

Taigi, išanalizavus profesijos planavimą, planavimo svarbą ir profesijos planavimą veikiančius veiksniai, galima teigti, kad profesinis planavimas ir apsisprendimas priklauso ne tik nuo jaunuolio, bet ir nuo aplinkos, kurioje jis gyvena, nuo darbo rinkos sąlygų, socialinės padėties ir k.t. Todėl itin svarbu žinoti jaunuolio profesinio apsisprendimo ir planavimo eigą, ir pagrindinius veiksniai, kurie turi įtakos profesijos pasirinkimui.

2. IŠORINIAI IR VIDINIAI PROFESINIO APSISPRENDIMO VEIKSNIAI

Mokslininkai J. Vabalas-Gudaitis (1983), J. Laužikas (1993) teigia, kad moksleivių profesiniam apsisprendimui poveikį daro skirtingi veiksniai, tačiau autoriai išskyrė išorinius ir vidinius veiksnius, kurie turi įtakos profesijos rinkimuisi. Pasak J. Laužiko (1993), išorinius veiksnius apima tėvų bei pažįstamų asmenų daroma įtaka ir įtaiga, ateities darbo tendencijos, asmens galimos perspektyvos, padėtis ir statusas darbo rinkoje, atlyginimas ir kt. Vidiniams veiksniams E. Laumenskaitė, N. Petkevičiūtė (2004) priskiria pašaukimą, taip pat motyvaciją dirbti tokį darbą, kurio turinys domina asmenį. Autoriai sutinka, kad įtakos profesiniam apsisprendimui turi ne tik išoriniai ir vidiniai veiksniai, tačiau ir profesijos apsisprendimo sąlygos. Jaunimo profesijos pasirinkimo galimybes gali sumažinti nepalankūs socialiniai veiksniai, tokie kaip nepakankamas išsilavinimas ar jo prieinamumas, lėšų trūkumas, nepakankamai išvystyta darbo pasiūla ir paklausa, ekonominė šalies padėtis. Jaunuolių profesiniam apsisprendimui gali turėti įtakos ir asmeninės motyvacijos trūkumas ar jos nebuvimas. V. Kavaliauskienė (2007) teigia, kad motyvacija renkantis profesinę karjerą yra labai svarbi ir dažniausiai ji yra veikiamą psichologinių veiksnių. Taip pat autorė pažymi, kad motyvacija, kaip stimulus skirtingai veikia asmenų elgesį, kuris iššaukia jų pasitenkinimą arba nepasitenkinimą susiklosčiusia situacija ir padėti profesinėje karjeroje. Tuo tarpu R. Adamonienė, S. Daukilas, B. Krikščiūnas ir kt. (2001), konstatuoja, kad „Profesijos rinkimosi motyvacija lemia profesijos paieškos, profesinio apsisprendimo kryptingumą, skatina toliau tęsti pasirengimą profesinei veiklai, nepaisant įvairių kliūčių ir sunkumų. Tačiau profesijos pasirinkimo laisvę gali apriboti ir išoriniai veiksniai, jaunuolio socialinės aplinkos (šeimoms ar kitų globėjų) spaudimas perimti šeimos verslą ar įgyti tėvų pageidaujamą profesiją“.

Jaunuolių profesijos pasirinkimui ir profesiniam apsisprendimui įtakos turi ne tik vidiniai ir išoriniai veiksniai, tačiau anot mokslininkės D. Augienės (2009), skiriami ir kriterijai. Mokslininkė skiria tris kriterijus, kuriais jos teigimu reikėtų remtis ir atsižvelgti renkantis profesiją:

1. „Savo asmeninius ypatumus, sveikatą, mokymosi rezultatus, gabumus, reikalingus profesiniams reikalavimams vykdyti (GALIU);
2. Ar norima profesija teiks pasitenkinimą, džiaugsmą, ar atitinka interesus, polinkius, troškimus (NORIU);
3. Ar norima profesija turi paklausą darbo rinkoje, kokie yra ekonomikos poreikiai, kokios perspektyvos, koks visuomeninis naudingumas (REIKIA).” (D. Augienė, 2009)

Taigi, išanalizavimus mokslininkų D. Augienės (2009), L. Jovaišos (1981; 1997; 1998; 1999; 2003), R. Laužacko (2005), R. Adomaitienės (2003), I. Maknienės (2001), A. Sakalo,

A. Šalčiaus (1997) ir kt. darbus, galima teigti, kad jaunuolių profesijos rinkimuisi ir apsisprendimui didžiausią poveikį vis dėlto daro išoriniai ir vidiniai veiksniai (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. **Profesijos pasirinkimą veikiančys išoriniai ir vidiniai veiksniai**

IŠORINIAI VEIKSNIAI	VIDINIAI VEIKSNIAI
Socialiniai veiksniai: - tėvų socialinė padėtis; - mokslo įstaigų artumas; - tėvų išsilavinimas ir darbas; - šeimos vertybinės nuostatos Ekonominiai veiksniai: - šalies ekonominė situacija; - darbo rinkos tendencijos ir padėtis Visuomeniniai veiksniai: - požiūris į išsilavinimą; - požiūris į darbą; - visuomeninių vertybių sistema	Fiziniai veiksniai: - asmens fizinės veikata Psichiniai veiksniai: - patirtis; - savivoka; - interesai; - polinkiai; - intelektas; - gebėjimai; - charakteris; - temperamentas; - savęs vertinimas Dvasiniai veiksniai: - asmens vertybinės nuostatos; - asmens moralinės nuostatos

Šaltinis: A. Sakalas, A. Šalčius (1997).

Toliau darbe detalizuojama ir gilinamąsi į išorinius veiksnius, išskiriant progimnazijų mokytojų ir šeimos veiksnių įtaką progimnazijų mokinių profesiniam apsisprendimui.

2.1. Progimnazijų mokytojų įtaka mokinių profesiniam apsisprendimui

Didelę reikšmę moksleivių profesijos pasirinkimo procese turi mokykla ir mokytojai. Anot A. Juodaitytės (2003) „viena iš svarbiausių visuomeninių institucijų yra mokykla. Jos tikslas – perduoti vaikams visuomenėje sukauptą intelektualinę patirtį. Iš vaikų, ugdymą realizuojančių institucijų visuomenėje yra tikimasi efektyvumo veikiant socializacijos procesus. Socializacijos tipui, kai ugdymas siejamas su vaikų dalyvavimu gamybiniame darbe, ypač daug dėmesio buvo skirta sovietmečiu. Būtent ugdymu ir socializacija buvo bandoma veikti ankstyvąją vaikų profesinę orientaciją (A. Matulionis, A. Mikšys, 1992). Buvo bandoma diktuoti šeimai reikalavimus, kurie susiję su vaikų mokymusi ir dalyvavimu darbe. Šiuo metu bandoma tokį požiūrį pakeisti ir orientuotis į vaikus ne tik kaip į grupės (šeimos) narius, bet kaip į socialinius individus, savaime reikšmingus asmenis“. Pasak mokslininkės V. Stanišauskienės (2008),

pedagogai, kurie dirba bendrojo lavinimo mokyklose yra įpareigoti moksleivius ugdyti karjerai, kadangi būtent mokykloje moksleiviai įgyja įvairių gebėjimų, kurie lemia jo ateitį. Tuo tarpu, svarbus vaidmuo atitenka klasės vadovui ir socialiniam pedagogui, kadangi jie yra pagrindiniai mokinių patarėjai, pagalbininkai.

Itin svarbu, kad mokytojai padėtų lavinti moksleivių bendruosius gebėjimus, kadangi bendrieji asmens gebėjimai yra pritaikomi įvairiose srityse, o tai lemia sėkmingą moksleivių mokymąsi, taip pat lankstesnę adaptaciją darbo rinkoje, komunikabilumą, efektyvesnę problemų sprendimą ir kt. Taip pat pažymėtina, kad asmens gebėjimai, jų ugdymas ir lavinimas turi didelės įtakos jo sėkmingai karjerai, o ir anot D. Kriščiūnaitės, A. Smailio (2011), socialinė aplinka turi įtakos asmenų profesiniam pasirinkimui. Autoriai sutinka, kad šis veiksnys yra formuojamas socialinių pedagogų, kurių pagrindinės darbo funkcijos tiesiogiai ir netiesiogiai siejamos su asmenų profesine karjera, o jie patys daro įtaką besimokančiųjų profesiniam apsisprendimui.

Anot J. Rajeko (2004), esminė jaunuolio veikla ir pareiga yra mokymasis, todėl mokytojai turėtų moksleiviams padėti surasti juos dominančią veiklą, kuri atitiktų jų pomėgius, interesus. Kuo įdomesnė ir svarbesnė veikla moksleiviui, tuo lengviau jis prisiima atsakomybę, geba dirbti savarankiškai, įgauna sumanumo, iniciatyvumo, ir gali dirbti kaip suaugusieji. Žinios, kurias moksleiviai įgyja veiklos metu, papildoma jų įgūdžius ir formuoja elgesį. Jaunuoliai yra individualios asmenybės, kurių pomėgiai, požiūriai, psichologinė būseną, valia ir kt. yra skirtingi. Tuo tarpu V. Stanišauskienė (2004) teigia, kad norint sėkmingai taikyti savo gebėjimus praktikoje, asmuo turi turėti dabartiniame pasaulyje reikalingus ir žmogui būtinus gebėjimus. Jaunuolio karjeros sėkmė priklauso nuo to, kaip jis geba veikti aplinkoje.

Mokslininkė D. Kučinskienė (2003) pateikia penkias karjeros kompetencijų sritis:

1. Asmeninė kompetencija, kuri pabrėžia savęs pažinimą ir prisistatymo gebėjimus.
2. Socialinė kompetencija, kuri pabrėžia asmens santykius tarpusavyje.
3. Mokymosi kompetencija, kuri pabrėžia gebėjimus, turinčius įtakos žmogaus saviugdai ir savirealizacijai.
4. Profesinė kompetencija, kuri pabrėžia specifinius profesinius gebėjimus, veikiančius asmens darbinėje veikloje.
5. Savivaldos kompetencija, kuri pabrėžia ir apima karjeros valdymo funkcijas.

Tuo tarpu L. Jovaiša (2009) nurodo, „kad itin didelę reikšmę profesiniam vystymuisi turi ugdymo veiksniai: kryptingas techninis lavinimas, darbų pamokos, profiliuoti užsiėmimai, mokinių veikla technikos, meno, sporto būreliuose. Paprastai profesijos pasirinkimą lemia žinios ir įgūdžiai. Mokyklose, kuriose gerai tvarkomas profesinis orientavimas, jaunuoliai greičiau profesiskai subręsta – apsisprendžia, ką veiks baigę pagrindinę ar vidurinę mokyklą“.

Anot L. Sajienės, A. Antanaitienės (2012), tikslingam moksleivių profesiniam apsisprendimui turi įtakos ir socialinis ugdymas. Socialinio ugdymo procese moksleiviai yra supažindinami su vaidmenų modeliais, taip pat kaupiama jų patirtis, vertybės, moksleiviams suteikiama parama ir paskatinimas dėl teisingo profesijos pasirinkimo.

Pasak I. Baranauskienės, D. Gecevičiūtės ir kt., (2006), moksleiviai, kurie baigę bendrojo lavinimo mokyklą nori teisingai apsispręsti dėl savo profesijos, kokią specialybę rinktis, kurioje mokymo įstaigoje studijuoti ir t.t., turėtų dar besimokydami mokykloje naudotis įvairiais informacijos šaltiniais - konsultuotis su ugdymo karjerai specialistais, naudotis specialiais leidiniais, interneto svetainėmis ir kt. Mokslininkės V. Indrašienė, L. Grinytė (2007) teigia, kad mokyklų pedagogai, remdamiesi mokyklai priskirtais teisiniais aktais, kurie yra susiję su profesiniu orientavimu, turi suteikti informacijos apie įvairių mokymo įstaigų studijų sistemą, priėmimo sąlygas, profesijos pasirinkimo eigą, supažindinti su profesinio informavimo ir konsultavimo institucijomis ir kt. ne tik moksleivius, bet ir moksleivių tėvus.

Pasak I. Maknienės, A. Palujanskienės ir kt. (2001), „profesinis ugdymas – tai pedagoginių prielaidų sukūrimas asmenims ar jų grupėms, kurie rengiasi profesinei veiklai, kai užtikrinama sąveika su profesijos pedagogais, profesinio ugdymo institucijos bendruomene, gyvenimo ir veiklos pasaulio vertybėmis, formuojamos naujos kognityvinės, emocinės, psichomotorinės jų asmenybių savybės profesinio mokymo, lavinimo, prusinimo, švietimo, globojimo ir auklėjimo proceso metu“.

Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (2012) nurodoma, kad „mokykla turi užtikrinti, kad kiekvienas joje besimokantis mokinys žinotų, kur, kada ir kaip gali gauti ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas“. Taip pat šiame apraše teigiama, kad moksleiviams planuoti būsimą profesiją, darbo karjerą, taip pat tinkamas ugdymo ir užimtumo galimybes padeda profesinio orientavimo specialistai. Profesiniam orientavimui priskiriamos ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir konsultavimo sritys. Anot L. Jovaišos (1999), profesinio orientavimo tikslas – sistemingai rengti jaunuolius sąmoningai pasirinkti profesiją arba suteikti moksleiviams pagalbą tinkamai panaudoti savo individualius ypatumus. Tuo tarpu B. Bitinas (2004) išskiria profesinio informavimo sąvoką. Anot mokslininko R. Laužacko (2005), „profesinis informavimas – supažindinimas su profesijomis, jų keliamais reikalavimais asmenybei, žinioms bei gebėjimams, taip pat psichologiniais, mediciniais, socialiniais – ekonominiais ir kitais profesinės veiklos aspektais“. B. Bitino (2004) teigimu, profesinio informavimo turiniui priskiriamos žinios apie profesijas, t.y. darbo turinys, pobūdis, sąlygos, taip pat profesinės veiklos reikalavimai, realizavimo sritys, rengimosi sistema ir kt. Tuo tarpu profesinį konsultavimą jis įvardija kaip tikslingo profesijos pasirinkimo patarimus. Mokslininkas skiria dvi konsultavimo kryptis:

- 1) Kai moksleiviams nurodoma, kokia jiems profesija ir specialybė labiausiai tiktų;
- 2) Kai nustatoma, kiek moksleivis tinka jo pageidaujamai profesijai ir specialybei.

Taip pat, pasak B. Bitino (2004), norint, kad atsiskleistų moksleivių interesai, poreikiai, pomėgiai, taip pat moksleivių individualūs ypatumai ir būtų galimybė jiems patiems patikrinti save, mokykla privalo moksleiviams sudaryti sąlygas įvairiai jų praktinei veiklai. Profesinis konsultavimas yra individuali pagalba moksleiviui, tačiau galutinį sprendimą priima pats moksleivis, dažniausiai pasitaręs su savo šeima. Taigi galima teigti, kad moksleivių profesiniam apsisprendimui įtakos turi įvairūs veiksniai, tačiau vienas iš svarbiausių veiksnių yra šeima.

2.2. Šeimos įtaka mokinių profesiniam apsisprendimui

Šeima yra pirmoji institucija, kuri savo atžaloms perduoda šeimos ir tautos tradicijas, papročius, taip pat formuoja jų vertybes ir padeda jiems tapti pilnaverčiais visuomenės nariais. Dažniausiai moksleivio gebėjimus pastebi šeima, kadangi moksleiviai didelę savo laiko dalį praleidžia šeimos aplinkoje, todėl galima teigti, kad šeimos nariai, artimieji gali turėti didžiausią įtaką jaunuolio profesiniam apsisprendimui. Šiam teiginiui pritaria ir mokslininkė A. Sokolova (2004), ji teigia, kad įvairių šalių atlikti tyrimai rodo, kad jaunuoliams renkantis profesinį kelią didelę įtaką turi šeima, tėvai. Pasak mokslininkės, Lenkijos mokslininkų tyrimai atskleidė, kad moksleivių profesijos pasirinkimui įtakos turi tiesioginiai ir netiesioginiai veiksniai. Tiesioginiams veiksniams, kurie turi didžiausią įtaką mokinių profesijos pasirinkimui priskiriami asmens gebėjimai, talentas, t.y. paveldimos asmens savybės, taip pat šeima ir socialinė aplinka, bendraamžiai, informaciniai šaltiniai, studijų sąlygos ir įsidarbinimo galimybės, o netiesioginiams veiksniams priskiriamas išsilavinimas ir profesinis orientavimas.

Tuo tarpu D. Kučinskienė (2003) teigia, kad jaunuolių karjeros pasisėkimui įtakos turi tėvų padėtis ir statusas visuomenėje. Anot D. Kriščiūnaitės, A. Smailio (2011), didžiausią įtaką moksleiviams tėvai daro savo asmeniniu pavyzdžiu, taip pat vaikus atitinkamai veikia tėvų reakcija į jų pomėgius, interesus, pasiekimus ar kylančias problemas bei jų sprendimą. Mokiniais yra labai svarbi tėvų parama, padrąsinimai, tačiau itin svarbu, kad tėvai pasitikėtų savo vaiko priimtais sprendimais, tačiau įspėtų juos apie galimas pasekmes. Tėvų palaikymas, supratimas ir parama yra itin svarbūs, kadangi asmens ruošimasis profesijos pasirinkimui prasideda nuo jo gimimo ir trunka iki pat jaunystės pradžios ar net vėliau, jei jaunuolis nusprendžia keisti profesiją, ar išvykti mokytis į kitą miestą ar šalį (D. Kriščiūnaitė, A. Smailys, 2011).

Pasak A. Matulionio, A. Mikšio (1992), didelį poveikį vaikams daro abiejų tėvų ta pati profesija. Tačiau dažnai būna tokių tėvų, kurie nenori ir net draudžia savo vaikams pasirinkti tokią profesiją kaip jų. Taip pat yra atvejų, kada tėvų nuomonė nulemia jaunuolio pasirinkimą, o vėliau

asmeniui tenka rinktis kitą profesiją, kadangi ji jam yra netinkama, neatitinka jo lūkesčių ir kt. Taigi galima teigti, kad šeimos narių, tėvų nuomonė moksleiviams turi būti svarbi, tačiau apsispręsti kokią profesiją rinktis turi pats asmuo. D. Kučinskienės (2003) teigimu, tėvų statusas turi įtakos savo atžalų karjerai, nuostatų profesinėje veikloje formavimui. Be to, tėvų išsilavinimo lygis ir statusas formuoja stiprią įtaką ir jų atžalų mokymosi procese (L. Sajienė, S. Zaksaitė, 2007).

Teigiamą įtaką tolimesniam jaunuolių mokymuisi, taip pat ateities karjeros stabilumui, šeimyniniam statusui turi planavimo įgūdžių ir gebėjimų įgijimas dar paauglystės metu. Apie profesijos pasirinkimui įtakos turinčius šeimos veiksnius rašė B. Bitinas (2004), D. Augienė (2009), L. Jovaiša (1981; 1997; 1998; 1999; 2003), R. Adamonienė, S. Daukilas, B. Krikščiūnas (2001; 2003), V. Stanišauskienė (2004), S. Kregždė (1988), K. Miškinis (2003) ir kt. 3 lentelė atskleidžia skirtingų mokslinių autorių nuostatas apie šeimos įtaką mokinių profesiniam apsisprendimui.

3 lentelė. Šeimos įtaka mokinių profesiniam apsisprendimui

AUTORIUS	TEIGINYS
A. Gučas (1999)	„Šeima yra pirmoji socialinė grupė, su kuria vaikas labai glaudžiai susijęs. Pirmiausia šeima nuo pat kūdikystės yra pagrindinis tarpininkas tarp visuomenės bei jos kultūros ir vaiko. Čia vaikas girdi, kas dedasi aplink jį, čia vertinami ir jautriai išgyvenami įvykiai, kuriems nelieka abejingas ir vaikas. Čia jis girdi gimtosios kalbos garsus, tarmę, perima šeimos tradicijas. Šeimos struktūra ir jos narių tarpusavio santykiai taip pat itin svarbus veiksnys, nes kiekvienas jų atskirai ir kaip vientisa struktūra veikia vaiką, formuoja jo santykius su kiekvienu ir su šeima kaip visuma“.
K. Miškinis (2003)	„Šeimoje tėvai pirmieji tampa savo vaikų auklėtojais. Jie saugo ir gina savo atžalas, perduoda jiems šeimos ir tautos tradicijas, skiepija žmogiškąsias vertybes. Yra išskiriamos šios šeimos funkcijos: žmonių giminės tęsimas, vaikų socializacija ir auklėjimas, ūkinė - ekonominė šeimos funkcija, rekreacinė, bendravimas, lytinių poreikių tenkinimas, tautos etoso tęstinumas“.
V. Jakavičius (1998)	„Šeimos ugdomasis poveikis yra skirstomas į formalų ir neformalų. Formalus poveikis yra tėvų veiksmai ir žodžiai, sąmoningai, kryptingai siekiantys paveikti vaiko mąstymą. Neformalų poveikį daro šeimos narių ekonominis, veiklos statusas, tarpusavio santykiai, kurių dėka susiformuoja atitinkamas šeimos psichologinis klimatas. Kiekvienoje šeimoje susiklosto šių veiksmų stereotipas, turintis įtakos vaiko, paauglio, jaunuolio brendimui“.
D. Augienė (2009)	„Šeima karjeros pasirinkimui gali daryti teigiamą ir neigiamą įtaką, nes būdama pagrindiniu socializacijos veiksniu, šeima tiesiogiai ir netiesiogiai prisideda prie profesijos ir karjeros pasirinkimo. Vaikai susipažįsta su vaidmenų modeliais,

	kaupiama patirtis, numatomos galimybės, diegiama vertybių sistema, teikiama parama ir paskatinimas, išryškinamos šeimos tradicijos, lūkesčiai. Jis mėgdžioja suaugusiuosius perimdamas jų santykius. Taigi susidarius netinkamoms sąlygoms, vaikas gali įgyti ribotą savęs ir savo galimybių įsivaizdavimą. Be to susiformavęs vaikystėje požiūris į save ir savo galimybes yra toks tvirtas, kad žmogus gali nugyventi visą gyvenimą, realizuodamas šią primestą elgesio programą“.
--	--

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Mokslininkės A. Juodaitytės (2003) teigimu, „žmonės visuomenėje užima skirtingą socialinę padėtį pagal jų pajamas, veiklą ir išsilavinimą“. Nuolat kintančioje socialinėje aplinkoje mažai dėmesio skiriama visuomenės standartams, socialiniams gebėjimams, šeimos kilmei, dalyvavimui bendruomenėje ar fizinei išvaizdai.

Apibendrinant galima teigti, jog labai svarbu, kad šeimos ruoštų savo atžalas profesinei veiklai nuo ankstyvo amžiaus, kadangi vaikai turi kuo anksčiau suprasti darbo, profesinės veiklos būtinumą. Tėvai turi suprasti, kad vaikai patys turi nuspręsti kokią pasirinkti profesiją, kadangi profesija turi atitikti būtent vaikų, o ne tėvų gabumus, lūkesčius, interesus, todėl tėvų tikslas – patarti, pagelbėti, o ne nuspręsti už savo vaikus.

3. PROGIMNAZIJŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO VEIKSNIŲ ANALIZĖ: MOKINIŲ NUOMONIŲ TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Atlikus teorinę profesinio apsisprendimo sampratos ir turinio analizę, profesinio apsisprendimo teorijų analizę, identifikavus profesinį apsisprendimą sąlygojančius veiksnius, bei atlikus progimnazijų mokytojų ir šeimos daromos įtakos profesiniam apsisprendimui teorinę analizę buvo parengtas tyrimo instrumentas - anketa.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti progimnazijų mokinių nuomonę apie jų profesiniam apsisprendimui įtaką darančius veiksnius.

Tyrimo objektas – progimnazijų mokinių profesinis apsisprendimas.

Tyrimo instrumento pagrindimas. Tyrimo tikslui pasiekti 2016 metų lapkričio - gruodžio mėnesį buvo atliktas kiekybinis tyrimas: progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnių analizės anoniminė apklausa. Tyrimo instrumentas, klausimynas iš anksto suderinus su progimnazijų mokymo įstaigų atstovais laiką, klasės valandėlių metu buvo dalijamas skirtingose progimnazijose, jų 8-tų klasių mokiniams. Visi tyrime dalyvavę respondentai anketinę apklausą atliko savanoriškai. Taip pat buvo garantuojamas dalyvių anonimiškumas. Tyrimo instrumento pagrindimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo instrumento pagrindimas

Diagnostinis blokas	Indikatoriai, matuojantys diagnostinį bloką	Mokslinės literatūros autoriai	Indikatorių skaičius
Demografiniai kintamieji	Lytis, amžius, tėvų išsilavinimas.	Kardelis (2007), Tidikis (2003), D. Kučinskienė (2003)	3 (18 – 20 kl.)
Progimnazijų mokinių požiūris į karjerą, profesijos pasirinkimo motyvų ir lūkesčių identifikavimas	Profesijos pasirinkimo veiksniai ir svarba, karjeros identifikavimas.	A. Juodaitytė (2003), D. Kučinskienė (2003), I. Maknienė ir A. Palujanskienė (2001)	3 (1 – 3 kl.)
Progimnazijų mokinių ateities planų nustatymas	Tolimesnės veiklos apsisprendimo veiksnių analizė	J. Rajeckas (2004), I. Baranauskienė ir D. Gecevičiūtė (2006), V. Indrašienė ir L. Grinytė (2007)	5 (4 – 8 kl.)
Profesinio apsisprendimo, pasirinkimo bei išorinių ir vidinių veiksnių įtakos analizė	Išorinių ir vidinių veiksnių, informacinių šaltinių, progimnazijos ugdymo karjerai konsultantų įtakos analizė	V. Stanišauskienė (2004), L. Sajienė ir A. Antanaitienė (2012), B. Bitinas (2004)	9 (9 – 17 kl.)

Tyrimo instrumentą anketą sudaro keturi diagnostiniai blokai:

1 – demografiniai kintamieji. Šio diagnostinio bloko klausimų pagalba siekiama nustatyti tyrime dalyvavusių respondentų lytį, amžių bei progimnazijų mokinių tėvų išsilavinimą.

2 – progimnazijų mokinių požiūris į karjerą, profesijos pasirinkimo motyvų ir lūkesčių identifikavimas. Šio diagnostinio bloko klausimų pagalba siekiama atskleisti progimnazijų mokinių nuomonę apie karjerą bei išanalizuoti profesijos pasirinkimo motyvus.

3 – progimnazijų mokinių ateities planų nustatymas. Šio diagnostinio bloko klausimų pagalba siekiama atskleisti progimnazijų mokinių ateities profesinio pasirinkimo planavimo žingsnius.

4 - profesinio apsisprendimo, pasirinkimo bei išorinių ir vidinių veiksnių įtakos analizė. Šio diagnostinio bloko klausimų pagalba siekiama atskleisti progimnazijos mokinių nuomonę apie pagrindinius veiksnius, darančius įtaką jų profesiniam apsisprendimui. Šis tyrimo diagnostinis blokas parengtas remiantis V. Stanišauskienės (2004), L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012), B. Bitino (2004) profesinį apsisprendimą sąlygojančių veiksnių analizių rekomendacijomis ir taikytinomis metodikomis.

Tyrimo instrumento - anketos atsakymų pasirinkimas pateikiamas remiantis penkiabale vertinimo Likerto skale, kur tyrime dalyvaujantis respondentas pažymi savo sutikimą arba nesutikimą su pateiktu teiginiu bei savo nuomonės pateikimu pažymint galimus 3 atsakymo variantus. Taip pat tyrimo anketoje pateikiami ir atviro pobūdžio klausimai leidžiantys tyrimo dalyviams pasisakyti ir kitokią individualią savo nuomonę ir pateikti asmenines įžvalgas bei nuostatas.

Viso tyrime buvo išplatintos 180 anketų, kurių užpildytos buvo 150 (n).

Tyrimo organizavimas buvo atliekamas šiais etapais:

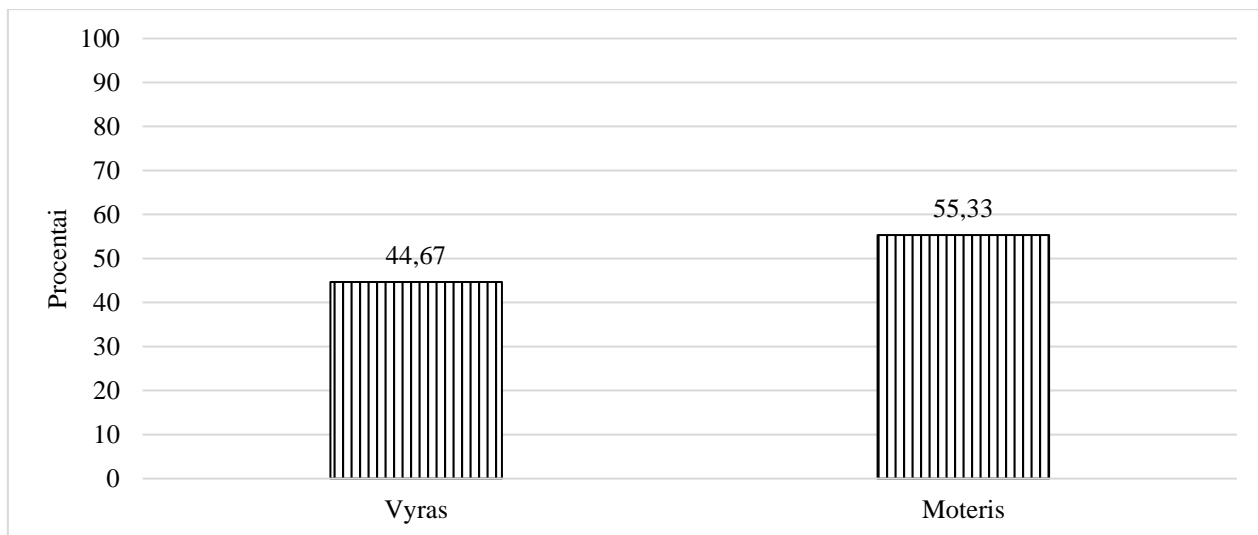
1. Teorinių žinių rinkimas, sisteminimas ir apibendrinimas (2016 m. rugsėjo – 2016 m. spalio mėn.).
2. Tyrimo instrumento – anketos parengimas (2016 m. lapkričio mėn.).
3. Progimnazijų mokinių 8 – tų klasių moksleivių anketinė apklausa (2016 m. lapkričio mėn.).
4. Statistinis tyrimo rezultatų duomenų suvedimas, sisteminimas, apdorojimas, analizė (2016 m. gruodžio mėn.).
5. Teorinio bei empirinio tyrimo rezultatų analizė, apibendrinimas, išvadų ir rekomendacijų rengimas (2016 m. gruodžio – 2017 m. sausio mėn.).

Tyrimo duomenys ir gauti rezultatai analizuojami, apdorojami ir pateikiami grafiškai naudojant „Microsoft Office Excel“ programą. Rezultatai apdorojami taikant statistinės analizės metodą, aprašomąją statistiką. Taip pat gauti tyrimo rezultatai tarpusavyje kartu yra ir palyginami.

3.2. Progimnazijų mokinių profesinio apsisprendimo veiksmų rezultatų analizė

3.2.1. Respondentų charakteristika

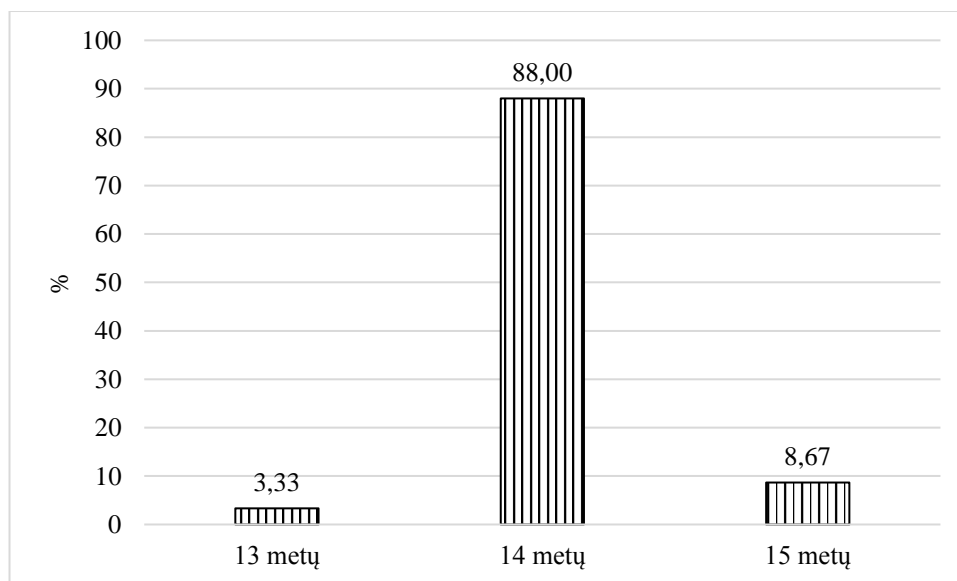
Tyrime dalyvavo 150 respondentų, kurie mokosi progimnazijų 8-ose klasėse. Duomenys pateikti 1 paveiksle.

1 pav. Respondentų lytis (N=150)

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis, nustatyta, kad 44,67% tyrime dalyvavusių buvo vyrai, o 55,33% sudarė moterys. Taigi galima teigti, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų buvo moterys (55,33%).

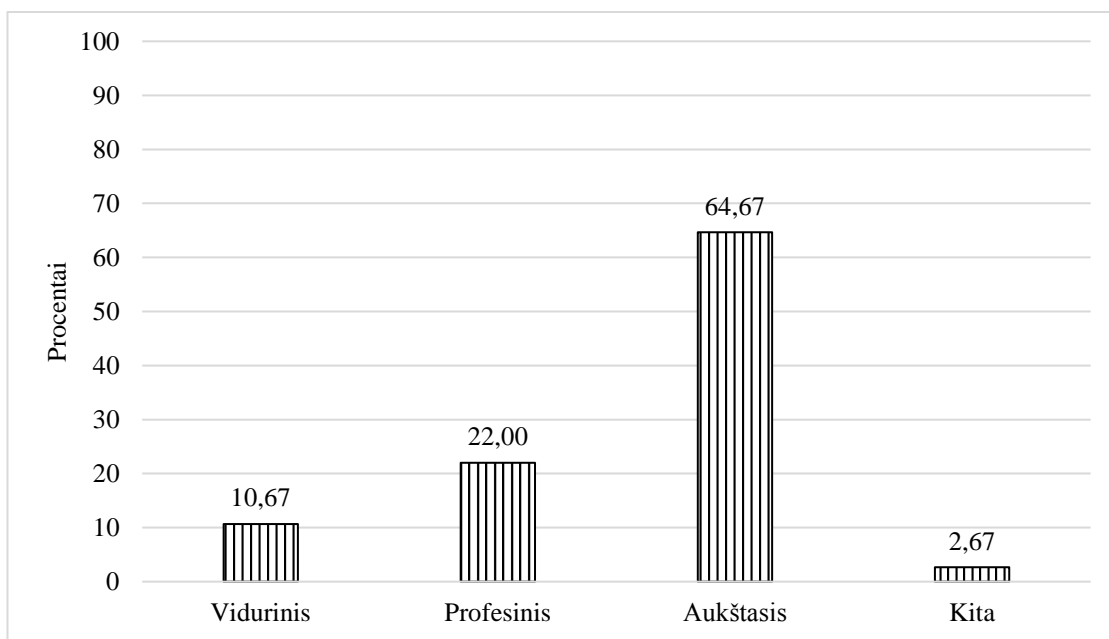
Tyrime dalyvavusių respondentų amžius svyruoja nuo 13 – 15 metų. 3,33% respondentų amžius – 13 metų, 88,00% - 14 metų, 8,67% - 15 metų (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų amžius (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų yra 14 metų.

Tyrimo buvo siekta išsiaiškinti respondentų tėvų išsilavinimą. Respondentams buvo pateiktas klausimas „Koks Jūsų tėvų išsilavinimas?“. Duomenys pateikti 3 paveiksle.

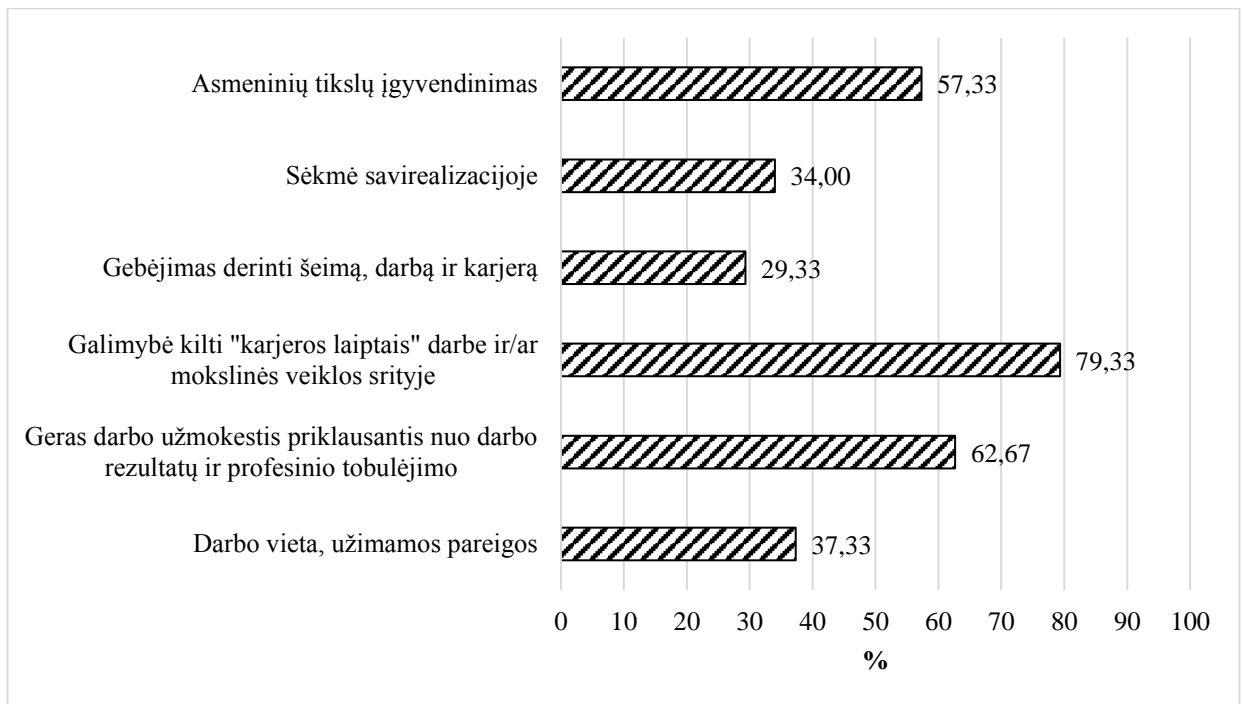

3 pav. Respondentų tėvų išsilavinimas (N=150)

Respondentų teigimu, 10,67% tėvų turi vidurinį išsilavinimą, 22,00% tėvų įgiję profesinį išsilavinimą, 64,67% yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, o 2,67% respondentų pasirinko atsakymo variantą „Kita“. Išanalizavus gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis respondentų (64,67%) tėvų turi aukštąjį išsilavinimą, penktadalis tėvų turi profesinį išsilavinimą, o dešimtadalis respondentų tėvų turi vidurinį išsilavinimą.

3.2.2 Progimnazijų mokinių požiūris į karjerą, profesijos pasirinkimo motyvų ir lūkesčių identifikavimas

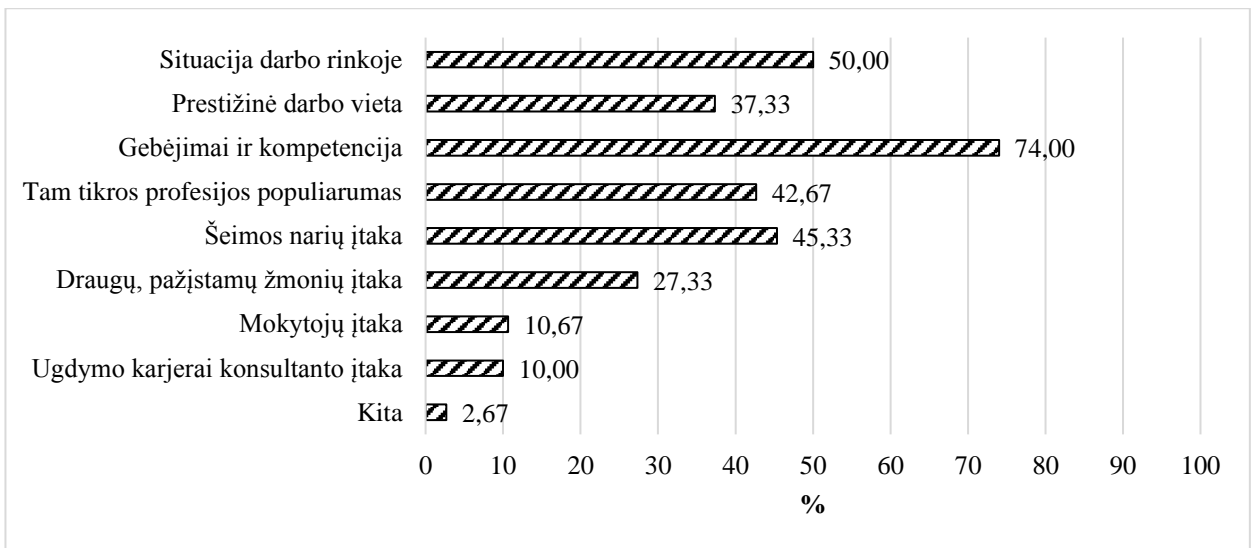
Siekiant išsiaiškinti progimnazijų mokinių požiūrį į karjerą, respondentams buvo pateiktas klausimas „Ką, Jūsų nuomone, reiškia sąvoka „karjera“? Gauti rezultatai pateikti 4 paveiksle.

4 pav. **Progimnazijų mokinių sąvokos „karjera” samprata** (N=150)

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad 57,33% respondentų karjeros sąvoką supranta kaip asmeninių tikslų įgyvendinimą, 34,00% respondentų tapatina karjerą su savirealizacijos sėkme, 29,33% respondentų mano, kad karjera – tai gebėjimas derinti šeimą, darbą ir karjerą, 79,33% respondentų pasirinko atsakymo variantą „galimybė kilti „karjeros laiptais“ darbe ir/ar mokslinės veiklos srityje, 62,67% respondentų karjera asocijuojasi su geru darbo užmokesčiu, kuris priklauso nuo darbo rezultatų ir profesiniu tobulėjimu, o 37,33% respondentų nuomone, karjeros sąvoką galima suprasti kaip darbo vietą, užimamas pareigas. Taigi apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis respondentų karjerą supranta kaip galimybę kilti „karjeros laiptais“ darbe ir/ar mokslinės veiklos srityje (79,33%), gerą darbo užmokestį, kuris priklauso nuo darbo rezultatų ir profesinį tobulėjimą (62,67%), bei asmeninių tikslų įgyvendinimą, o trečdalis respondentų karjerą sieja su gebėjimu derinti šeimą ir darbą (29,33%).

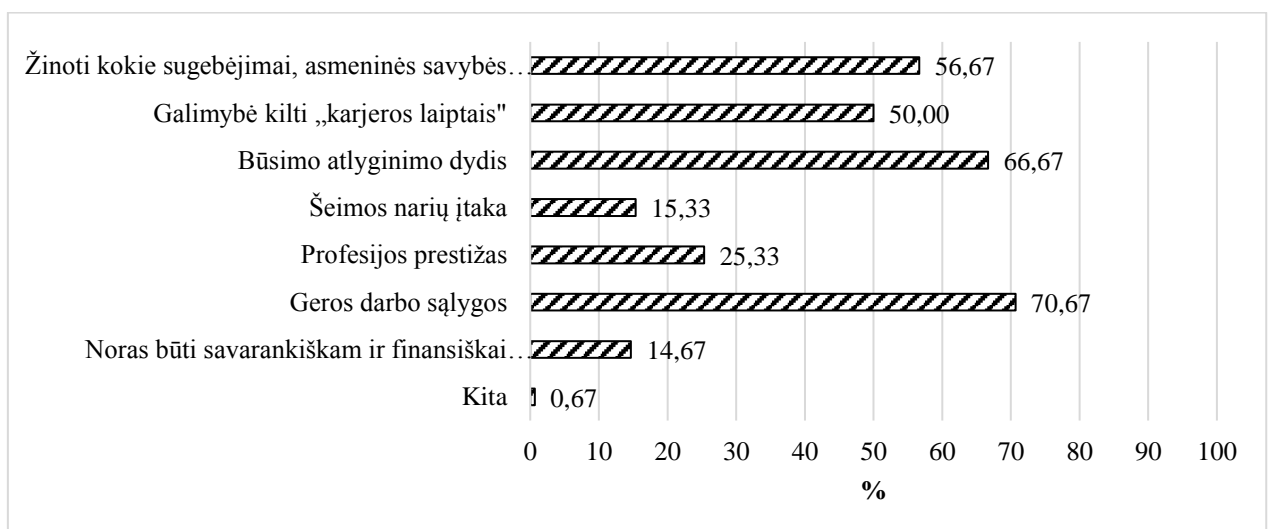
Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kokie veiksniai, respondentų nuomone, daro didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui. Gauti duomenys pateikti 5 paveiksle.

5 pav. Profesijos pasirinkimui didžiausią įtaką darantys veiksniai (N=150)

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad 50,00% respondentų nuomone, profesijos pasirinkimui didžiausią įtaką daro situacija darbo rinkoje, 37,33% manymu – prestižinė darbo vieta, 74,00% respondentų mano, kad didžiausią įtaką daro gebėjimai ir kompetencija, 42,67% - tam tikros profesijos populiarumas, 45,33% - šeimos narių įtaka, 27,33% - draugų, pažįstamų žmonių įtaka, 10,67% respondentų nuomone, profesijos pasirinkimui įtakos turi mokytojai, 10,00% - ugdymo karjerai konsultanto įtaka, 2,67% respondentų pasirinko atsakymo variantą „Kita“ ir teigė, kad profesijos pasirinkimui didžiausią įtaką daro darbo užmokestis, taip pat įdomi ir patinkanti veikla, bei noras įgyti tam tikrą profesiją. Apibendrinant galima teigti, kad respondentų nuomone, svarbiausi ir didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui darantys veiksniai yra asmens **gebėjimai ir kompetencija** (74,00%), **situacija darbo rinkoje** (50,00%), bei **šeimos narių įtaka** (45,33%).

Respondentams buvo užduotas klausimas „Kokie veiksniai, Jūsų nuomone, Jums yra svarbūs renkantis profesiją?“. Duomenys pateikti 6 paveiksle.

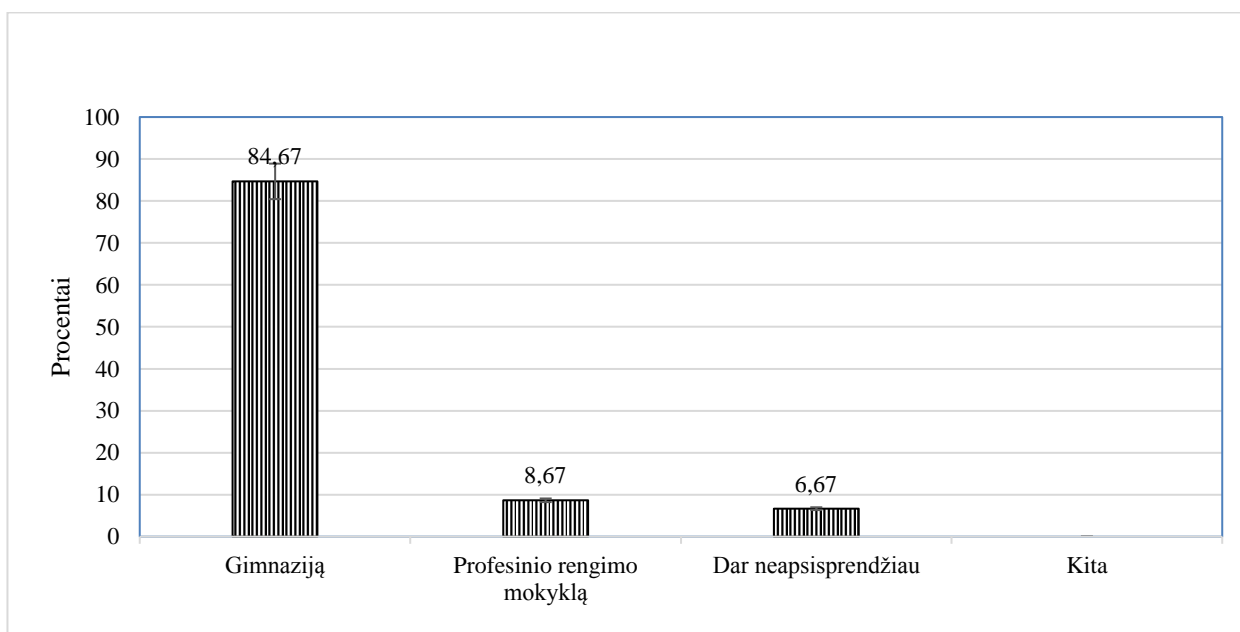

6 pav. Respondentams svarbūs veiksniai renkantis profesiją (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, paaiškėjo, kad 56,67% respondentų renkantis profesiją yra svarbu žinoti kokie sugebėjimai, asmeninės savybės būtinos pasirinktai profesijai, 50,00% svarbi galimybė kilti „karjeros laiptais“, 66,67% respondentų svarbus būsimo atlyginimo dydis, 15,33% svarbi šeimos narių įtaka, 25,33% respondentų teigimu, svarbus profesijos prestižas, 70,67% respondentų svarbios geros darbo sąlygos, 14,67% svarbus noras būti savarankiškam ir finansiškai nepriklausomam nuo tėvų, o 0,67% respondentų nurodė, kad svarbu, jog būsimas darbas patiktų. Apibendrinant galima teigti, kad respondentų teigimu, svarbiausi veiksniai renkantis profesiją yra **geros darbo sąlygos (70,67%), būsimo atlyginimo dydis (66,67%) ir žinoti kokie sugebėjimai, asmeninės savybės būtinos pasirinktai profesijai (56,67%).**

3.2.3 Progimnazijų mokinių ateities planų nustatymas

Toliau darbe buvo siekta išsiaiškinti, kokie yra progimnazijų mokinių ateities planai. Respondentams buvo užduotas klausimas „Ar žinote kokią mokyklą pasirinksite baigę (-usi) 8 klases?“. Duomenys pateikti 7 paveiksle.

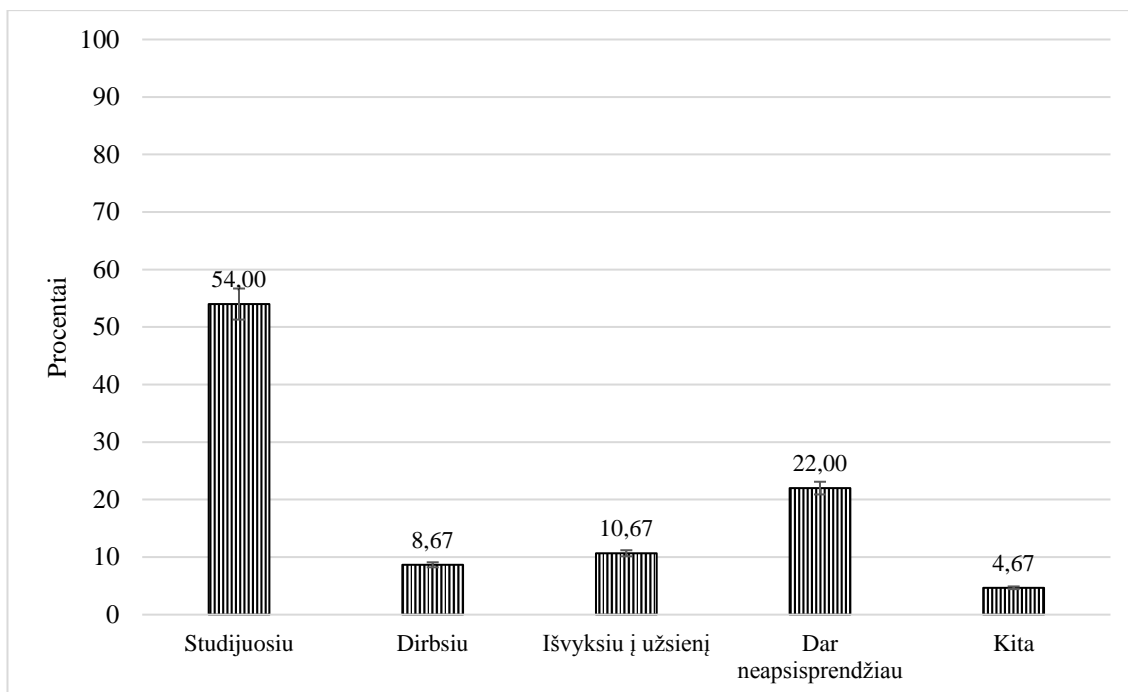

7 pav. Respondentų tolimesnės mokyklos pasirinkimas (N=150)

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis, nustatyta, kad 84,67% respondentų baigę 8 klases rinksis gimnaziją, 8,67% respondentų rinksis profesinio rengimo mokyklą, o 6,67% respondentų yra dar neapsisprendę, kokią mokyklą rinksis baigę 8 klases. Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis respondentų yra tvirtai apsisprendę dėl savo tolimesnio pasirinkimo, kadangi net 84,67% teigė, kad rinksis gimnaziją ir tik mažiau nei dešimtdalis respondentų dar yra

neapsisprendę. Toks atsakymų pasiskirstymas rodo, kad dauguma moksleivių mąsto apie savo ateities planus.

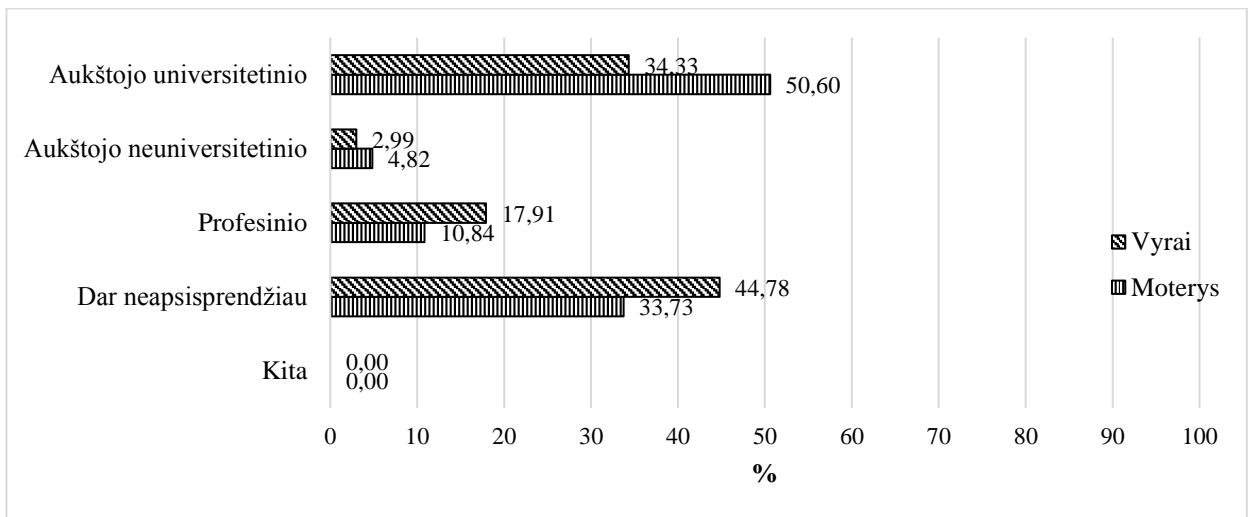
Respondentams buvo pateiktas klausimas „Ką Jūs planuojate veikti baigęs (-usi) vidurinę mokyklą?“. Duomenys pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Respondentų planai baigus vidurinę mokyklą (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, buvo nustatyta, kad 54,00% respondentų, baigę vidurinę mokyklą ketina studijuoti, 8,67% respondentų teigė, kad dirbs, 10,67% respondentų nurodė, kad išvyks į užsienį, 22,00% respondentų yra dar neapsisprendę, o 4,67% respondentų pasirinko atsakymo variantą „Kita“ ir nurodė, kad išvyks studijuoti į užsienio šalis. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad daugiau nei pusė respondentų žino savo tolimesnius planus ir baigę vidurinę mokyklą ketina studijuoti (54,00%), o penktadalis respondentų visgi dar yra neapsisprendę.

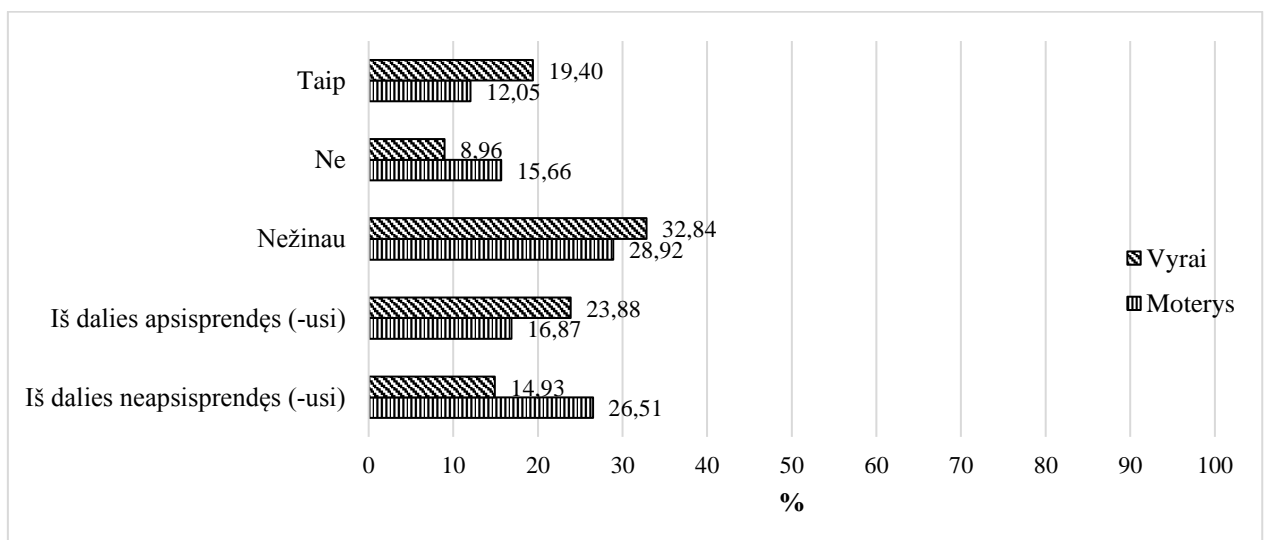
Atliekant tyrimą buvo siekta išsiaiškinti kokio lygmens išsilavinimo respondentai sieks ateityje. Respondentams buvo pateiktas klausimas „Ar esate apsisprendęs (-usi) kokio lygmens išsilavinimo sieksite ateityje?“. Duomenys pateikti 9 paveiksle.

9 pav. Respondentų planuojamas išsilavinimo lygis ateityje (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, išsiaiškinta, kad 34,33% respondentų (vyrų) ateityje planuoja siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo, 2,99% sieks aukštojo neuniversitetinio išsilavinimo, 17,91% - profesinio išsilavinimo, 44,78% respondentų (vyrų) yra dar neapsisprendę dėl savo planuojamo išsilavinimo lygio ateityje. Tuo tarpu 50,60% respondentų (moterų) teigė, kad ateityje sieks aukštojo universitetinio išsilavinimo, 4,82% - aukštojo neuniversitetinio, 10,84% - profesinio išsilavinimo ir 33,73% respondentų (moterų) yra dar neapsisprendusios. Apibendrinant galima teigti, kad šiuo klausimu vyrų ir moterų atsakymai ženkliai skyrėsi, kadangi didžioji dalis moterų planuoja siekti aukštojo universitetinio išsilavinimo, o didžioji dalis vyrų yra neapsisprendę.

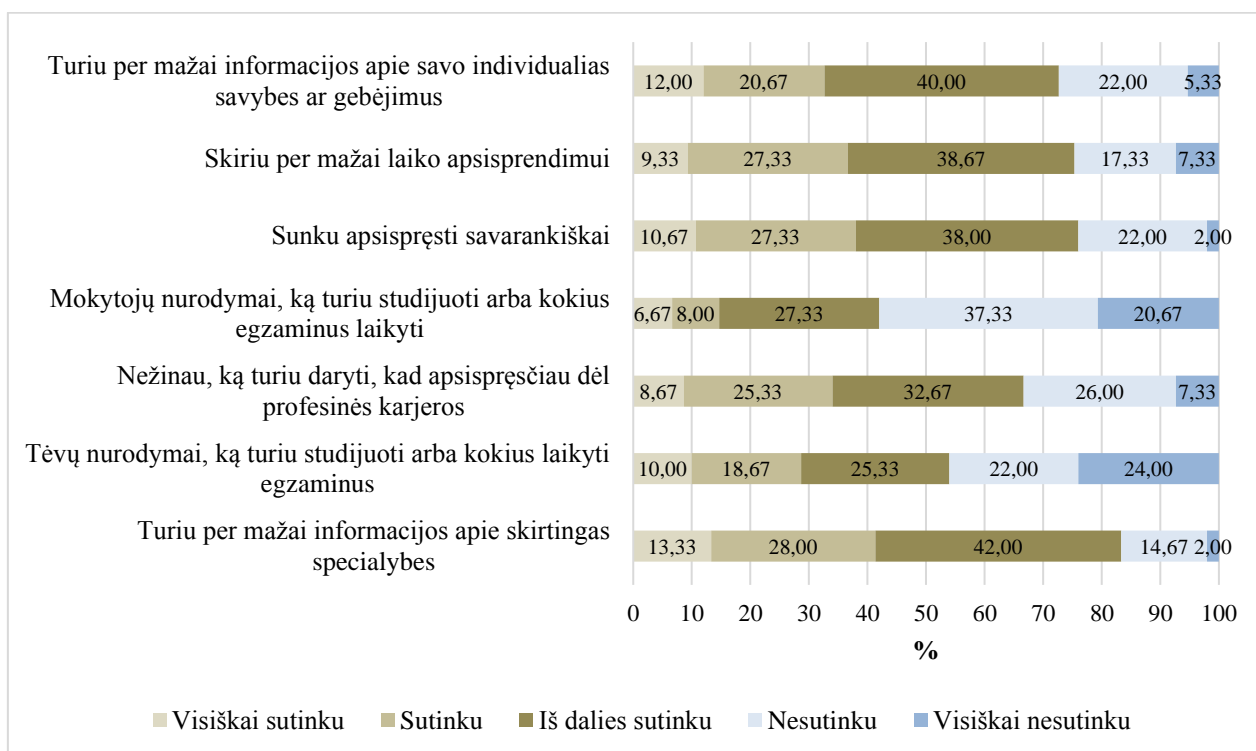
Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, ar respondentai yra apsisprendę, į kokią specialybę sieks įstoti ateityje. Jei respondentai rinkosi atsakymo variantus „Taip” ir „Iš dalies apsisprendęs (-usi)” buvo prašoma nurodyti specialybę. Duomenys pateikti *10 paveiksle*.

10 pav. Respondentų stojimo į norimą specialybę apsisprendimas (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, buvo nustatyta, kad 19,40% respondentų (vyrų) yra apsisprendę į kokią specialybę ketins stoti ir nurodė tokias specialybes: informatiką, politiką, mechaniką, inžineriją, programavimą, mediciną, automechaniką, teisę, statybos inžineriją. 8,96% respondentų (vyrų) neapsisprendę dėl specialybės pasirinkimo, 32,84% - pasirinko atsakymo variantą „Nežinau“, 23,88% respondentų (vyrų) nurodė, kad yra iš dalies apsisprendę ir nurodė tokias specialybes: pilotavimą, filosofiją, mediciną, automechaniką, architektūrą, žurnalistiką, logistiką, programavimą, kūno kultūrą, suvirintojo specialybę, tarptautinių vežimų vairuotojo specialybę, vaidybą, elektriko specialybę. 14,93% respondentų (vyrų) yra iš dalies neapsisprendę. Tuo tarpu tik kiek daugiau nei dešimtadalis respondentų (moterų) nurodė, kad yra apsisprendę dėl specialybės pasirinkimo ir nurodė tokias specialybes: azijos kalbos, psichologiją, žurnalistiką, verslą, kosmetologiją, mediciną, odontologiją, terapeuto specialybę. 15,66% respondentų (moterų) yra neapsisprendę, beveik trečdalis (28,92%) pasirinko atsakymo variantą „Nežinau“, 16,87% nurodė, kad yra iš dalies apsisprendę ir nurodė tokias specialybes: psichologiją, bankininkystę, žurnalistiką, odontologiją, astronomiją, veterinariją, mediciną, meną ir 26,51% yra iš dalies neapsisprendę. Apibendrinant galima teigti, kad didesnė dalis vyrų nei moterų žino arba yra iš dalies apsisprendę kokią specialybę rinksis studijuoti, tačiau didžiausia dalis respondentų visgi dar nežino kokią specialybę rinksis ateityje.

Toliau tyrime buvo siekta išsiaiškinti kokios yra priežastys, sunkinančios respondentų profesijos pasirinkimą ateityje. Duomenys pateikti 11 paveiksle.

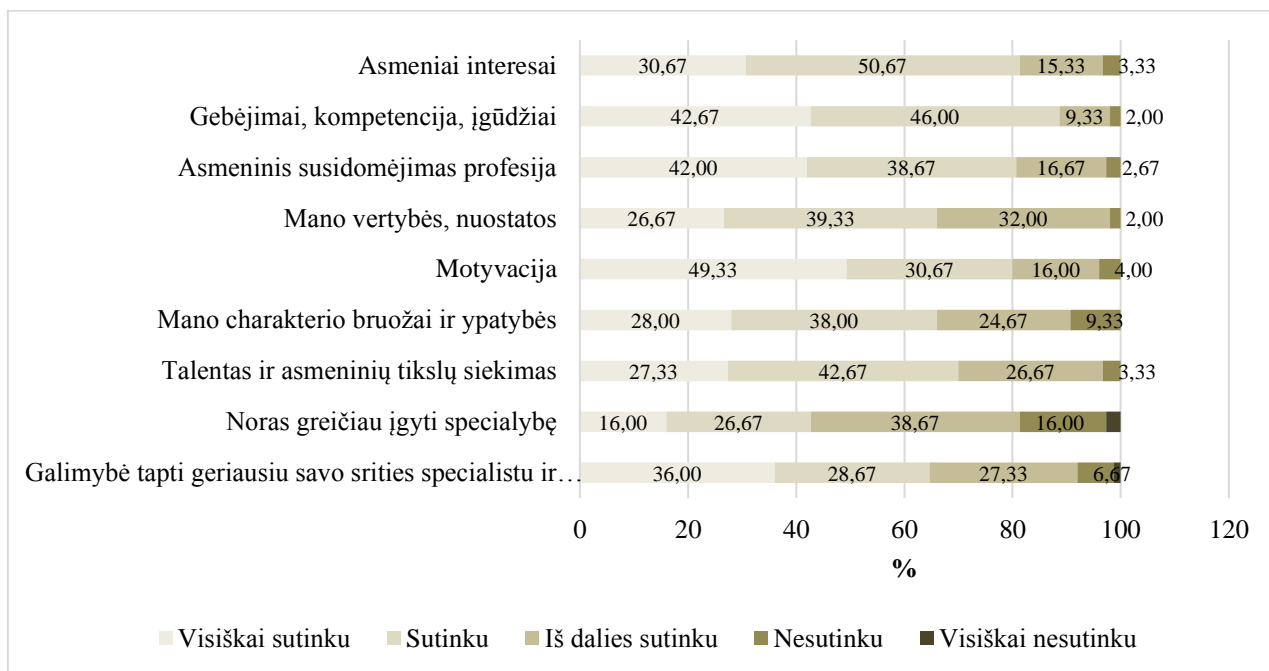

11 pav. Priežastys, apsunkinančios respondentų profesijos rinkimąsi ateityje (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, nustatyta, kad beveik trečdalį respondentų apsunkina per mažas informacijos kiekis apie skirtingas specialybes (28,00%), taip pat respondentai nurodė, kad jiems yra sunku apsispręsti savarankiškai bei juos apsunkina mokytojų nurodymai, ką respondentai turėtų studijuoti arba kokius egzaminus laikyti (27,33%). Penktadalis respondentų sutiko su teiginiu, kad turi per mažai informacijos apie jų individualias savybes ir gebėjimus (20,67%). Beveik trečdalis respondentų nesutiko su teiginiu, kad nežino ką turi daryti, kad apsispręstų dėl profesinės karjeros ir visiškai nesutiko, kad juos apsunkina tėvų nurodymai, ką jie turi studijuoti ar kokius egzaminus laikyti (24,00%). Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis respondentų iš dalies sutiko su įvardintais teiginiais, o tai rodo, kad respondentai nėra visiškai įsitikinę savo sprendimais. Tai, kad beveik trečdalis respondentų visiškai nesutiko su teiginiu, kad jų profesinį apsisprendimą apsunkina tėvų nurodymai, leidžia teigti, kad tėvai toleruoja savo vaikų sprendimus, leidžia patiems vaikams apsispręsti, jiems pataria, o ne nurodinėja.

3.2.4 Profesinio apsisprendimo, pasirinkimo bei išorinių ir vidinių veiksnių įtakos analizė

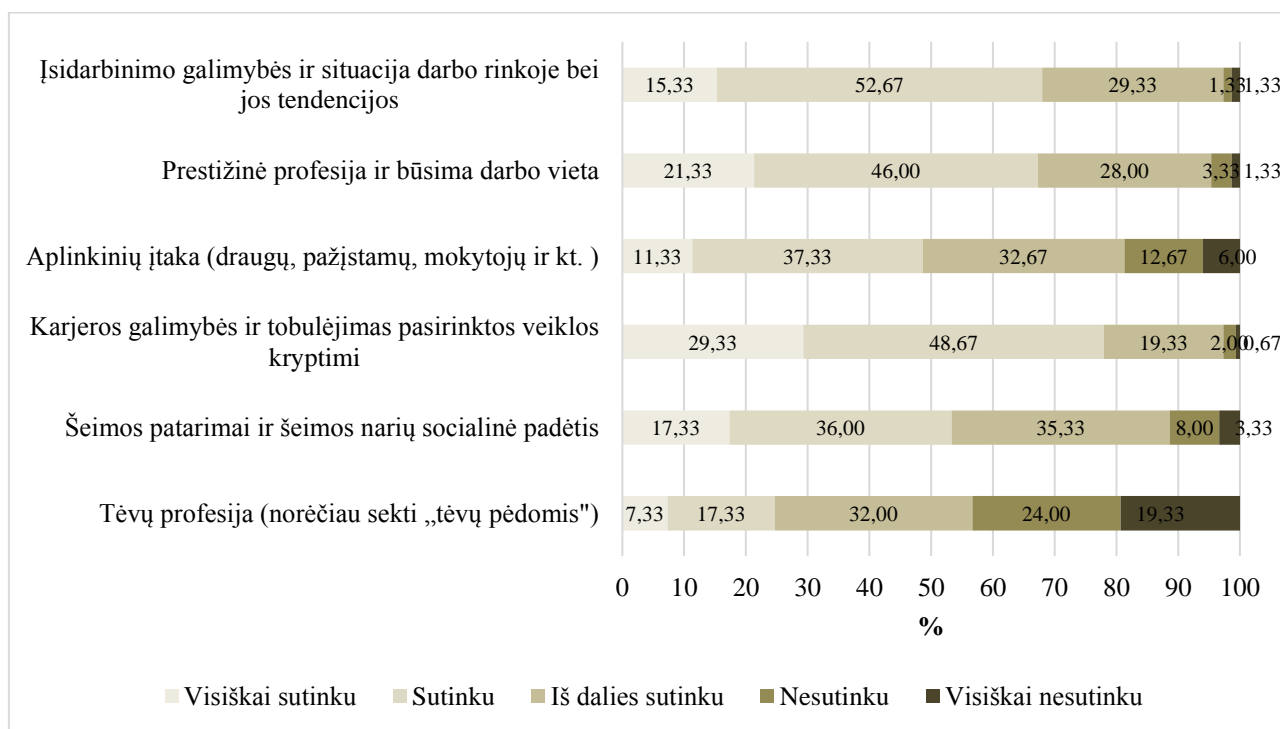
Profesijos rinkimuisi ir apsisprendimui įtakos turi išoriniai ir vidiniai veiksniai. Todėl respondentams buvo pateiktas klausimas „Kurie iš šių vidinių veiksnių, Jūsų nuomone, gali turėti įtakos Jūsų profesijos pasirinkimui?“. Respondentai vertino kiekvieną kriterijų atskirai, pažymėdami jiems tinkamą atsakymą penkiabalėje skalėje. Duomenys pateikti 12 paveiksle.

12 pav. Respondentų profesijos pasirinkimui įtakos turintys vidiniai veiksniai (N=150)

Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad respondentų nuomone, didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui turintys vidiniai veiksniai yra **asmeniniai interesai** (50,67%) ir **motyvacija**, šį teiginį pasirinko 49,33% respondentų. 46% respondentų manymu, **gebėjimai, kompetencija ir įgūdžiai** yra taip pat vienas iš svarbiausių vidinių veiksnių, turinčių įtakos profesijos pasirinkimui. Kiek daugiau nei trečdalis respondentų sutiko su teiginiais, kad įtakos profesijos pasirinkimui turi asmeninis susidomėjimas profesija (38,67%), respondentų charakterio bruožai ir ypatybės (38,00%), bei visiškai sutiko su teiginiu, kad galimybė tapti geriausiu savo srities specialistu ir žinovu taip pat turi įtakos profesijos pasirinkimui (36,00%). Respondentų teigimu, mažiausiai įtakos turintis vidinis veiksnys yra **noras greičiau įgyti specialybę**, kadangi su šiuo teiginiu nesutiko 16,00% respondentų. 1,33% respondentų visiškai nesutiko su teiginiu, kad galimybė tapti geriausiu savo srities specialistu ir žinovu turi įtakos profesijos pasirinkimui ir 2,67% visiškai nesutiko, kad įtakos turi noras greičiau įgyti specialybę.

Toliau respondentams buvo pateiktas klausimas „Kurie iš šių išorinių veiksnių, Jūsų nuomone, gali turėti įtakos Jūsų profesijos pasirinkimui?“. Šiame klausime respondentai taip pat turėjo įvertinti kiekvieną teiginį penkiabalėje skalėje. Duomenys pateikti *13 paveiksle*.

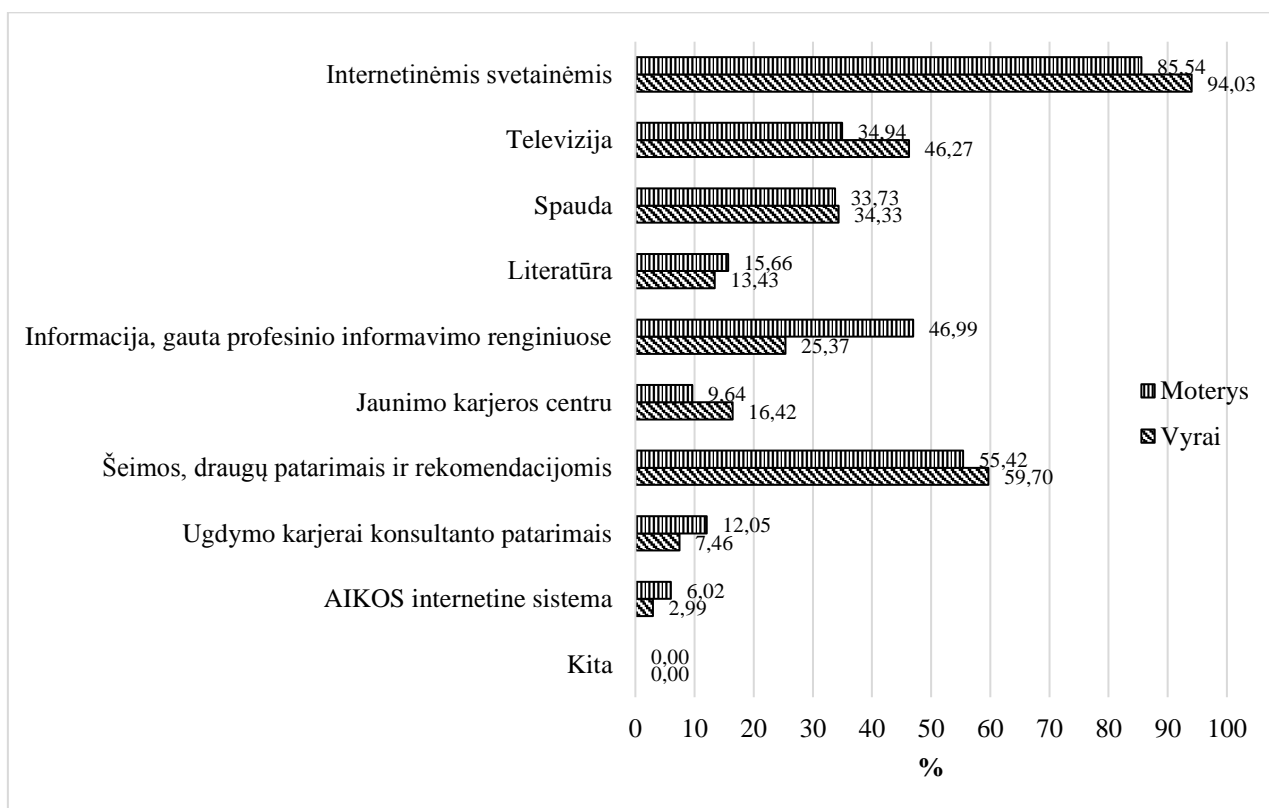

13 pav. Respondentų profesijos pasirinkimui įtakos turintys išoriniai veiksniai (N=150)

Apibendrinus gautus duomenis, buvo nustatyta, kad respondentų nuomone, **didžiausią įtaką** profesijos pasirinkimui turi **įsidarbinimo galimybės ir situacija darbo rinkoje bei jos tendencijos** (52,67%), taip pat **karjeros galimybės ir tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi** (48,67%), bei **prestižinė profesija ir būsima darbo vieta** (46,00%). Kiek daugiau nei trečdalis respondentų sutiko, kad profesijos pasirinkimui įtakos turi aplinkinių (draugų, pažįstamų,

mokytojų ir kt.) įtaka (37,33%), bei šeimos patarimai ir šeimos narių socialinė padėtis (36,00%). 24,00% respondentų nesutiko, kad tėvų profesija (noras sekti „tėvų pėdomis“) yra svarbus išorinis veiksnys renkantis profesiją.

Toliau buvo siekta išsiaiškinti, kokiais šaltiniais respondentai naudojami, ieškodami informacijos apie norimą studijuoti profesiją. Respondentai turėjo pasirinkti tris jiems priimtinausius atsakymo variantus, taip pat respondentams buvo suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę, nurodant informacijos šaltinį prie atsakymo varianto „Kita“. Duomenys pateikti 14 paveiksle.

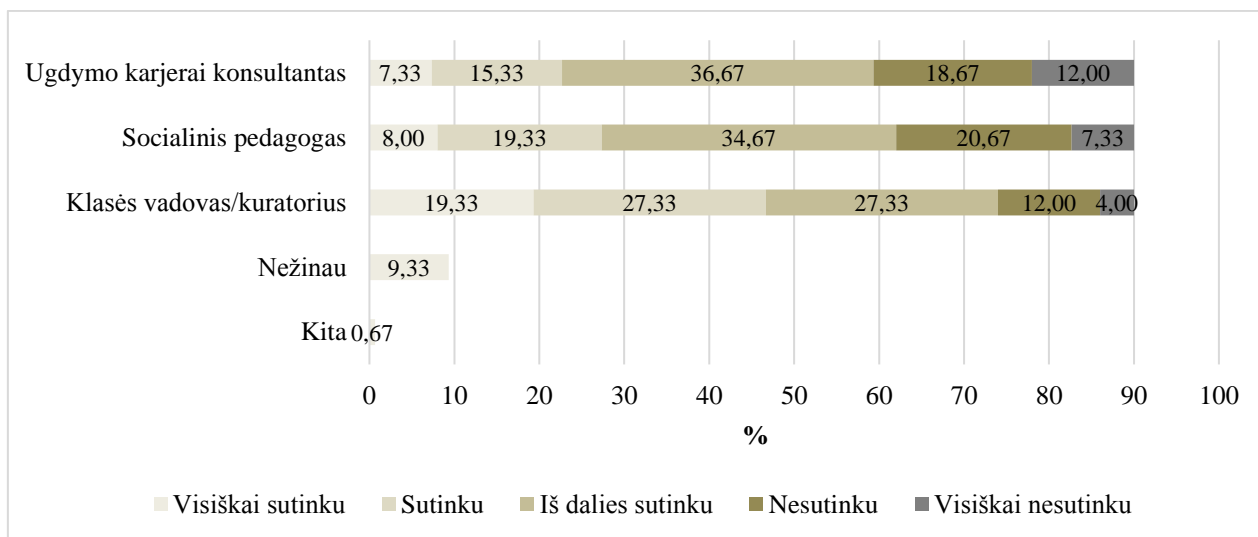

14 pav. Respondentų naudojami šaltiniai, ieškant informacijos apie norimą studijuoti profesiją (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, buvo nustatyta, kad respondentai, ieškodami informacijos apie norimą studijuoti profesiją pirmiausia naudojami **internetinėmis svetainėmis**, šį atsakymo variantą pasirinko net 85,54% moterų ir 94,03% vyrų. Antrą dažniausiai naudojamą šaltinį tiek moterys (55,42%), tiek vyrai (59,70%) nurodė **šeimos, draugų patarimus ir rekomendacijas**. Moterų ir vyrų nuomonės nesutapo dviem aspektais, 46,27% vyrų nurodė, kad ieškant informacijos apie norimą studijuoti profesiją naudojami televizija, o 46,99% moterų teigė, kad naudojami informacija, gauta profesinio informavimo renginiuose. Trečdalis respondentų nurodė, kad naudojami spauda (33,73% moterų, 34,33% vyrų). Kaip rečiausiai naudojamus šaltinius

respondentai nurodė jaunimo karjeros centrą, ugdymo karjerai konsultanto patarimus bei AIKOS internetinę svetainę.

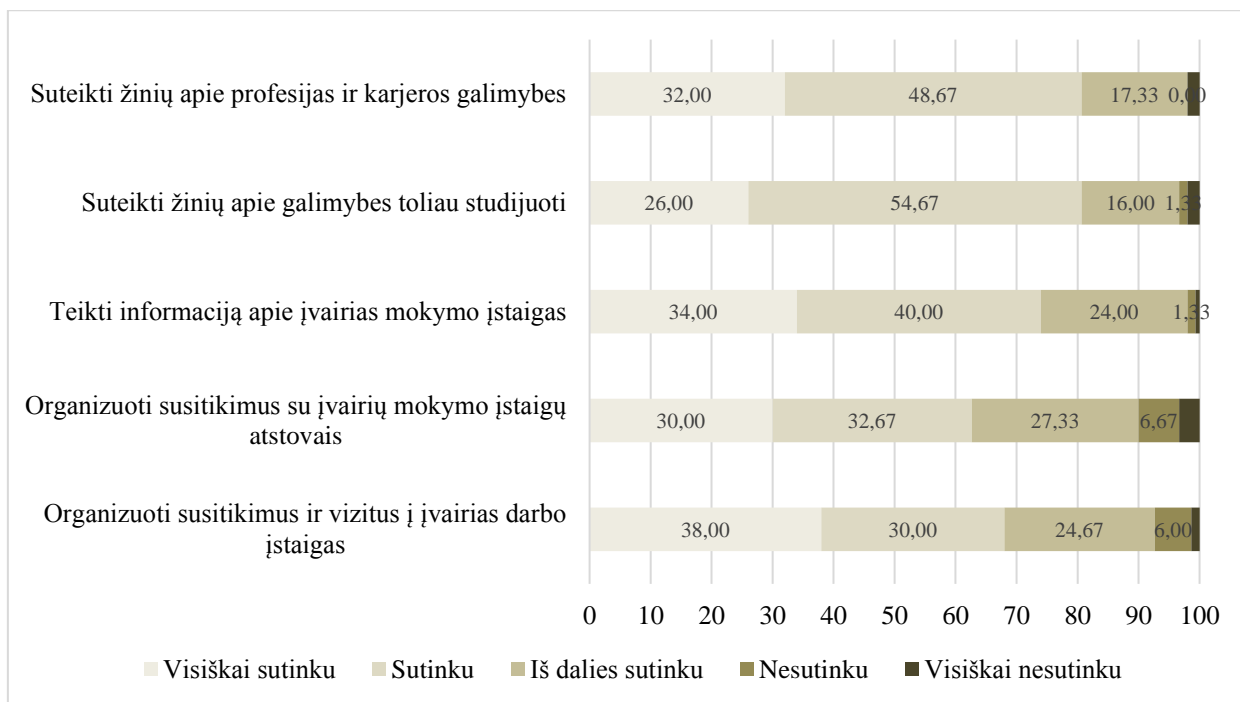
Siekiant išsiaiškinti, kokie specialistai respondentams teikia profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas mokykloje, respondentams buvo pateiktas klausimas „Kokie specialistai Jūsų mokymo įstaigoje teikia profesinio informavimo bei karjeros konsultavimo paslaugas?“. Duomenys pateikti 15 paveiksle.

15 pav. Profesinio informavimo bei karjeros konsultavimo paslaugas teikiantys specialistai, respondentų mokymo įstaigose (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, pastebėta, kad didžioji dalis respondentų tik iš dalies sutiko su teiginiais, kad jų mokykloje, profesinio informavimo bei karjeros konsultavimo paslaugas teikia **ugdymo karjerai konsultantas** (36,67%), **socialinis pedagogas** (34,67%), **klasės vadovas/kuratorius** (27,33%). Penktadalis respondentų (19,33%) visiškai sutiko, kad klasės vadovas/kuratorius teikia profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas mokykloje. Dešimtadalis respondentų (9,33%) nurodė, kad nežino kas teikia profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas mokykloje, 0,67% respondentų pasirinko atsakymo variantą „Kita“ ir nurodė, kad informaciją teikia mokytojai, kurių dėstomi dalykai yra susiję su profesijomis. Toks rezultatų pasiskirstymas rodo, kad didžioji dalis respondentų nėra užtikrinti, kas jų mokykloje teikia profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas, todėl mokyklose būtina gerinti ir tobulinti šių paslaugų kokybę.

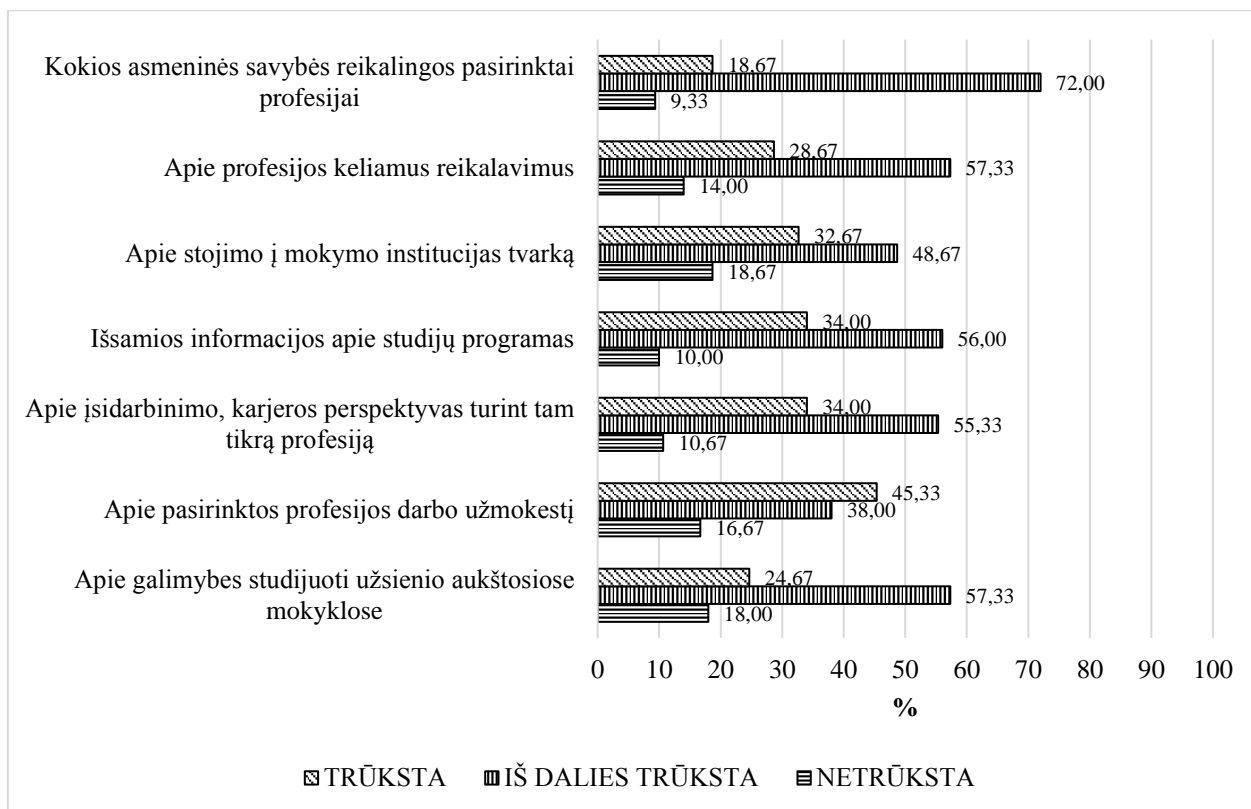
Toliau buvo siekta sužinoti, kuo ugdymo karjerai konsultantas galėtų padėti renkant profesiją. Respondentai kiekvieną teiginį vertino penkiabalėje skalėje. Duomenys pateikti 16 paveiksle.

16 pav. Ugdymo karjerai konsultanto teikiama pagalba renkantis profesiją (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis, pastebėta, kad didžiausia dalis respondentų sutiko su teiginiu, kad ugdymo karjerai konsultantas galėtų **suteikti žinių apie galimybes toliau studijuoti** (54,67%), taip pat 48,67% respondentų sutiko, kad ugdymo karjerai konsultantas galėtų **suteikti žinių apie profesijas ir karjeros galimybes, teiktų informaciją apie įvairias mokymo įstaigas** (40,00%), organizuotų susitikimus su įvairių mokymo įstaigų atstovais (32,67%), 38,00% respondentų visiškai sutiko, kad ugdymo karjerai konsultantas galėtų organizuoti susitikimus ir vizitus į įvairias darbo įstaigas. Apibendrinant galima teigti, kad toks respondentų atsakymų pasiskirstymas rodo, kad ugdymo karjerai konsultantas mokykloje būtų naudingas visais aspektais, teiktų įvairią informaciją, organizuotų įvairius susitikimus su mokymo įstaigų atstovais, taip pat vizitus į įvairias darbo įstaigas, konsultuotų ir teiktų rekomendacijas mokiniams profesinio apsisprendimo klausimais.

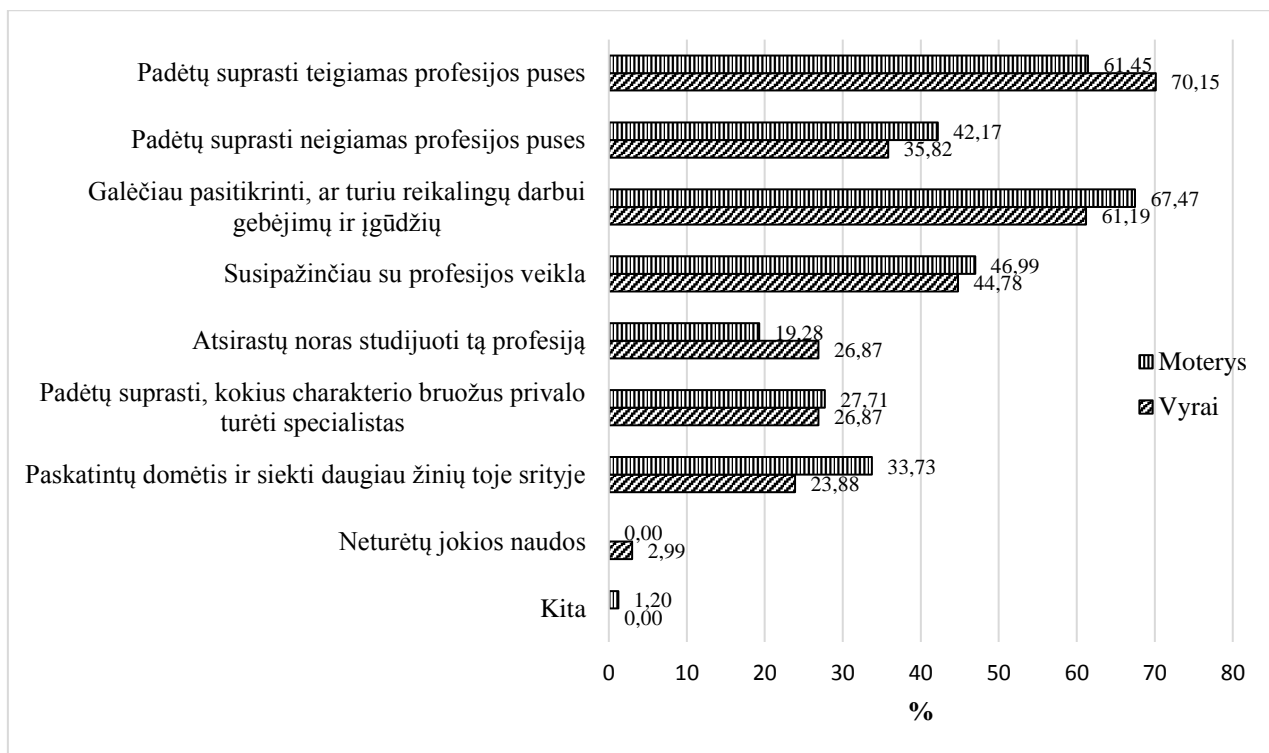
Toliau respondentams buvo pateiktas klausimas „Kokios informacijos asmeniškai Jums trūksta renkantis būsimą profesiją?“.

17 pav. Informacijos trūkumas renkantis profesiją (N=150)

Išanalizavus gautus duomenis galima teigti, kad respondentams labiausiai trūksta informacijos apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį (45,33%), taip pat kiek daugiau nei trečdaliui respondentų trūksta informacijos apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją (34,00%) bei išsamios informacijos apie studijų programas (34,00%). Beveik penktadaliui respondentų netrūksta informacijos apie stojimo į mokymo institucijas tvarką (18,67%) ir apie galimybes studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose (18,00%). Apibendrinant galima teigti, kad remiantis apklausos rezultatais, respondantai pripažįsta, kad jiems iš dalies trūksta įvairios informacijos.

Respondentams buvo pateiktas klausimas „Jūsų nuomone, kokią naudą suteiktų galimybė prieš renkantis būsimą profesiją bent trumpai padirbėti panašiam darbe?“. Respondentai iš 9 galimų pasirinkimo variantų, rinkosi po tris jiems priimtinausius atsakymus. Duomenys pateikti 18 paveiksle.

18 pav. Darbo panašioje veikloje, prieš renkantis profesiją, nauda (N=150)

Apibendrinant galima teigti, kad didžiausia dalis respondentų, kaip privalumą prieš renkantis būsimą profesiją bent trumpai padirbėti panašiam darbe nurodo, kad tai padėtų suprasti teigiamas profesijos puses (61,45% moterų, 70,15% vyrų). Taip pat respondentai mano, kad būtų naudinga tuo, kad jie galėtų pasitikrinti, ar turi reikalingų darbui gebėjimų ir įgūdžių (67,47% moterų, 61,19% vyrų) bei susipažintų su profesijos veikla (46,9% moterų, 44,78% vyrų). Respondentai mažiausią naudą išvelgia, kad atsirastų noras studijuoti tą profesiją (19,28% moterų, 26,87% vyrų). Tačiau, kad padirbėti panašiam darbe prieš renkantis būsimą profesiją, neturėtų jokios naudos, nurodė tik 2,99% vyrų. Vienas respondentas teigė, kad jau šiuo metu užsiima veikla, su kuria sieja savo ateities planus. Taigi galima teigti, kad šiuo klausimu tiek moterų, tiek vyrų nuomonės buvo panašios.

Toliau respondentams buvo pateiktas atviro tipo klausimas „Kaip manote, kokie pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą?“. Duomenys pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys tinkamą profesijos pasirinkimą (N=150)

Kategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Asmeniniai interesai, pomėgiai	34	„Lemia tavo pomėgiai ir noras <...>“ „<...> lemia dominantą veiklą“ „Žmogaus mėgstami dalykai <...>“ „Veikla, kuria mėgstame užsiimti“

		„<...> rinktis profesiją, kuri tau patiktų“
Materialinė gerovė	16	„Geras atlyginimas“ „Atlyginimas“ „Finansai“ „Pinigai“
Išsilavinimas	12	„Išsilavinimas, noras to siekti <...>“ „Geri mokslo rezultatai“ „Mokslai“ „Išsilavinimas, studijų galimybės <...>“
Asmens motyvacija	11	„Geras mokymasis, motyvacija <...>“ „Motyvacija, finansai <...>“ „Motyvacija siekti tos profesijos, kurios nori“
Šeimos narių, draugų, pažįstamų patarimai ir rekomendacijos	22	„Kitų nuomonė, kokią profesiją pasirinkti <...>“ „Artimų žmonių, pažįstamų palaikymas <...>“ „<...> ir tėvų įtaka. Bedraamžių įtaka“ „Tėvų įtaka ir mokytojų rekomendacijos“ „<...> šeimos patarimai“ „Pagrindiniai tai būtų tėvai“ „Manau, kad artimųjų patarimai, kitų žmonių įtaka <...>“
Asmens gebėjimai, įgūdžiai ir kompetencija	19	„Turimi gebėjimai <...>“ „Domėjimasis profesija, kompetencija“ „Manau noras ir sugebėjimai“ „<...> lemia žinios bei gebėjimai“ „Žmogaus sugebėjimai <...>“ „Aš manau, kad įgūdžiai ir susidomėjimas“
Asmens charakterio bruožai ir ypatybės	6	„Charakterio bruožai, asmeniniai interesai <...>“ „Asmeninės savybės ir charakterio bruožai“ „Manau, kad įgūdžiai, charakterio bruožai <...>“ „Charakteris, gebėjimai“

Analizuojant respondentų atsakymus dėl pagrindinių veiksnių, lemiančių tinkamą profesijos pasirinkimą, buvo išskirtos tokios kategorijos: *Asmeniniai interesai, pomėgiai, materialinė gerovė, išsilavinimas, asmens motyvacija, šeimos narių, draugų, pažįstamų patarimai ir rekomendacijos, asmens gebėjimai, įgūdžiai ir kompetencija, asmens charakterio bruožai ir ypatybės.*

Turinys labiausiai akcentuojamas kategorijose „*Asmeniniai interesai, pomėgiai*“, „*Šeimos narių, draugų, pažįstamų patarimai ir rekomendacijos*“ ir „*Asmens gebėjimai, įgūdžiai ir kompetencija*“, silpniau – kategorijose „*Asmeninis motyvacija*“, „*Asmens charakterio bruožai ir ypatybės*“.

Kategorijos „Asmeniniai interesai, pomėgiai“ turinys rodo, jog kaip itin svarbų veiksnį, lemiantį tinkamą profesijos pasirinkimą, respondentai būtent išskiria būtent šią sritį. Turinys liudija, kad respondentams itin svarbūs asmeniniai interesai ir pomėgiai („*Lemia tavo pomėgiai ir noras <...>*“; „*Susidomėjimas specialybe*“).

Didelė dalis respondentų savo turinyje **akcentavo**, kad svarbus veiksnys, kuris lemia profesijos pasirinkimą yra „*Šeimos narių, draugų, pažįstamų patarimai ir rekomendacijos*“ („*Artimų žmonių, pažįstamų palaikymas <...>*“; „*<...> ir tėvų įtaka. Bedraamžių įtaka*“; „*Tėvų įtaka ir mokytojų rekomendacijos*“) ir „*Asmens gebėjimai, įgūdžiai ir kompetencija*“ („*Manau noras ir sugebėjimai*“; „*<...> lemia žinios bei gebėjimai*“; „*Žmogaus sugebėjimai <...>*“; „*Aš manau, kad įgūdžiai ir susidomėjimas*“). Tačiau didžiausia dalis respondentų į pateiktą klausimą neatsakė, arba nurodė, kad nežino kokie pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą (42 respondentai).

Toliau respondentams buvo pateiktas atviro tipo klausimas „Jūsų nuomone, kokią įtaką Jūsų ateičiai turėtų tinkamas profesijos pasirinkimas? Duomenys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Tinkamos profesijos pasirinkimo įtaka ateičiai (N=150)

Kategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Gera, stabili finansinė padėtis	42	„Uždirbčiau daug pinigų <...>“ „Gerą atlyginimą“ „Stabili karjera, geras atlyginimas“ „Gerą gyvenimą be vargų ir finansinį stabilumą“ „Nuo to priklausys kiek uždirbsiu <...>“ „Stabilumą ir pastovų atlyginimą“ „Netrūktų pinigų“
Mėgstamas darbas	25	„Garantuotų patinkantį darbą“ „Įdomus darbas <...>“ „Pasirinkus tinkamą profesiją, norėtusi eiti į darbą“ „Dirbti mėgstamą darbą“ „Dirbčiau patinkantį darbą“ „Eičiau į darbą su noru <...>“
Sėkminga ateitis ir geras gyvenimas	21	„Gerai gyvenčiau“ „Sėkmę gyvenime“ „Tinkama profesija užtikrina geresnę ateitį“ „Nuo mano profesijos priklausys tolimesnis mano gyvenimas“ „Didelę įtaką, nes nuo mano profesijos priklausys mano ateitis“
Asmeninis tobulėjimas	6	„Sužinočiau apie kitus dalykus“ „Jausčiausi gerai, siekčiau profesijos aukštumų <...>“

Socialinių poreikių ir įgūdžių plėtojimas	5	„Daug pažinčių“ „<...> bendravimas su žmonėmis“ „Susipažinčiau su naujais žmonėmis <...>“
--	---	---

Analizuojant respondentų atsakymus dėl tinkamos profesijos pasirinkimo įtakos ateičiai, buvo išskirtos tokios kategorijos: *Gera, stabili finansinė padėtis, mėgstamas darbas, sėkminga ateitis ir geras gyvenimas, asmeninis tobulėjimas, socialinių poreikių ir įgūdžių plėtojimas*. Turinys labiausiai akcentuojamas kategorijose „Gera, stabili finansinė padėtis“ ir „Mėgstamas darbas“, silpniau – kategorijose „Asmeninis tobulėjimas“, „Socialinių poreikių ir įgūdžių plėtojimas“.

Kategorijos „Gera, stabili finansinė padėtis“ turinys rodo, jog kaip itin svarbų, tinkamos profesijos pasirinkimo įtaką ateičiai, rodiklį respondentai būtent išskiria būtent šią sritį. Turinys liudija, kad respondentams itin svarbi stabili finansinė padėtis („*Uždirbčiau daug pinigų <...>*“; „*Stabili karjera, geras atlyginimas*“; „*Stabilumą ir pastovų atlyginimą*“).

Didelė dalis respondentų savo turinyje **akcentavo**, kad tinkamos profesijos pasirinkimas ateityje **garantuotų mėgstamą darbą** („*Garantuotų patinkantį darbą*“; „*Dirbčiau patinkantį darbą*“) bei **sėkmingą ateitį ir gerą gyvenimą** („*Gerai gyvenčiau*“; „*Sėkmę gyvenime*“). Tačiau didžiausia dalis respondentų į pateiktą klausimą neatsakė, arba nurodė, kad nežino (53 respondentų).

DISKUSIJA

Nemažai įvairių mokslinių autorių tyrinėjo profesinio apsisprendimo veiksmų įtaką jaunuolių profesiniam apsisprendimui. 2011 m. L. Ustinavičiūtės, A. Katkonienės, I. Žemaitaitės atliktame tyrime „Veiksniai, susiję, su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje“ buvo nustatyta tokia išvada, kad šeimos, mokytojų, pažįstamų asmenų rekomendacijos, parama jaunuoliams renkantis profesiją padeda geriau suformuoti, plėtoti ir išvystyti savo profesinį tapatumą. Dabar atliktame tyrime, respondentams buvo pateiktas klausimas „Kaip manote, kokie pagrindiniai veiksniai lemia tinkamą profesijos pasirinkimą? Gautais tyrimo rezultatais buvo nustatyta, kad didelė dalis respondentų savo turinyje akcentavo, kad svarbus veiksnys, kuris lemia profesijos pasirinkimą yra šeimos narių, draugų, pažįstamų patarimai ir rekomendacijos. Tad galima teigti, kad lyginant šių atliktų tyrimų klausimus, rezultatai yra panašūs.

Taip pat 2011 m. B. Pociūtės ir V. Isiūnaitės atliktame tyrime „Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės“ buvo iširta, kad jaunuoliai, pasižymi tuo, kad jų profesinį pasirinkimą dažnai sunkina turėjimas per mažai informacijos apie skirtingas specialybes ir apie savo individualias savybes ar gebėjimus. Šiame atliktame tyrime respondentams buvo pateiktas klausimas „Kokios priežastys jus apsunkina renkantis profesiją ateityje?“. Išanalizavus gautus duomenis, nustatyta, kad beveik trečdalį respondentų apsunkina per mažas informacijos kiekis apie skirtingas specialybes (28,00%), taip pat respondantai nurodė, kad jiems yra sunku apsispręsti savarankiškai bei juos apsunkina mokytojų nurodymai, ką respondantai turėtų studijuoti arba kokius egzaminus laikyti (27,33%). Tad lyginant šių tyrimų klausimus galima, teigti, kad tyrimų rezultatai iš dalies yra panašūs.

Apibendrinant galima teigti, kad remiantis įvairių metų mokslininkų tyrimų rezultatais, pastebima, kad vis dėlto, išoriniai ir vidiniai veiksniai, kurie turi įtakos jaunuolių profesijos pasirinkimui, iš dalies nesikeičia.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę, pedagoginę, psichologinę literatūrą, išsiaiškinta, kad profesinis apsisprendimas yra daugkartinis veiksmas, kadangi nuolat kinta ne tik pats žmogus, tačiau ir profesijų turinys, todėl būtų klaidinga manyti, kad profesinis apsisprendimas vyksta vieną kartą. Nustatyta, kad įvairūs mokslininkai profesinį apsisprendimą įvardija kaip asmeniui tinkamos profesijos pasirinkimo objektą, o dauguma mokslinių autorių skiria profesinio apsisprendimo teorijas, kurios pasireiškia tais pačiais asmens ir profesinės veiklos santykių aspektais, tačiau turi ir tam tikrų skirtumų.
2. Išanalizavus profesinio apsisprendimo planavimą, eigą ir svarbą, išsiaiškinta, kad profesijos planavimas ir apsisprendimas priklauso nuo paties jaunuolio, didelę įtaką profesijos planavimui ir apsisprendimui turi jį supanti aplinka, darbo rinkos sąlygos, socialinė jaunuolio padėtis. Jaunuoliai neturi pakankamai žinių, gebėjimų bei įgūdžių, kurie yra būtini jo asmeniniam profesijos planavimui, todėl būtina didelį dėmesį skirti dar mokykloje.
3. Atlikus profesinio apsisprendimo išorinių ir vidinių veiksnių teorinę analizę, nustatyta, kad progimnazijų mokinių profesiniam apsisprendimui įtakos turi šeimos narių, pažįstamų asmenų daroma įtaka, paties asmens galimos perspektyvos, ateities darbo tendencijos, taip pat padėtis darbo rinkoje, atlyginimas, asmens motyvacija dirbti darbą, kuris jį domina, pašaukimas, asmens nuostatos ir vertybės.
4. Atlikus anketinę progimnazijų mokinių apklausą, nustatyta, kad didžioji dalis respondentų karjerą supranta kaip galimybę kilti „karjeros laiptais“ darbe ir/ar mokslinės veiklos srityje, gerą darbo užmokestį, kuris priklauso nuo darbo rezultatų ir profesinį tobulėjimą, bei asmeninių tikslų įgyvendinimą.
5. Nustatyta, kad svarbiausi ir didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui darantys veiksniai yra asmens gebėjimai ir kompetencija, situacija darbo rinkoje, šeimos narių įtaka. Svarbiausi veiksniai renkantis profesiją yra geros darbo sąlygos, būsimo atlyginimo dydis.
6. Ištirta, kad didžiausią įtaką respondentų profesijos pasirinkimui turintys vidiniai veiksniai yra: asmeniniai interesai, motyvacija, gebėjimai, kompetencija ir įgūdžiai. Didžiausią įtaką profesijos pasirinkimui turintys išoriniai veiksniai: įsidarbinimo galimybės ir situacija darbo rinkoje bei jos tendencijos, karjeros galimybės ir tobulėjimas pasirinktos veiklos kryptimi.
7. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad hipotezė - tikėtina, kad progimnazijų mokinių profesiniam apsisprendimui didžiausią įtaką turi asmens gebėjimai, kompetencija, bei šeimos narių rekomendacijos ir patarimai, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos skirtos ugdymo karjerai konsultantams mokyklose:

1. Norint pagerinti ugdymo karjerai teikiamų paslaugų kokybę mokyklose, patartina moksleivius daugiau informuoti apie įsidarbinimo, karjeros perspektyvas turint tam tikrą profesiją, taip pat apie studijų programas, kokios asmeninės savybės reikalingos pasirinktai profesijai, apie stojimo į mokymo institucijas tvarką, apie pasirinktos profesijos darbo užmokestį, bei apie galimybes studijuoti užsienio aukštosiose mokyklose.
2. Rekomenduojama organizuoti susitikimus su įvairių mokymo įstaigų atstovais, bei organizuoti susitikimus ir vizitus į įvairias darbo įstaigas.
3. Ugdymo karjerai konsultantai turėtų organizuoti praktinius užsiėmimus ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir darbo įstaigose, įmonėse.
4. Rekomenduojama didesnę dėmesį skirti individualioms mokinių konsultacijoms, siekiant kuo anksčiau pažinti mokinio talentus, pomėgius, sužinoti jo lūkesčius ir padėti pasirinkti profesinį kelią.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2003). *Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika*. Utena: Indra.
2. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2001). *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: P. Kalibato IĮ "Petro Ofsetas".
3. Albrechtas J. (2005). *Asmenybė ir karjera*. Vilnius: Naujoji matrica.
4. Augienė D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
5. Baranauskienė I., Elijošius E., Gecevičiūtė D., Lukošūnienė D., Mačiūnienė A., ir kt. (2006). *Profesijos vadovas*. ES Leonardo da Vinčio programos koordinavimo paramos fondas/Euroguidance – Lietuva.
6. Barkauskaitė M. (2007). *Profesinio rengimo realijos. Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste*. Vilnius: VU
7. Bitinas B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta
8. Brow B., Lent S., Robert W. (2005). *Career Development and Counselling. Putting Theory and Research to Work*. John Wiley & Sons, Inc.
9. Damkauskienė A. (2006). *Karjeros planavimas prasideda jau mokykloje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 10 19]
http://www.smk.lt/uploads/archyvas/mokslas/karjera/aliona_damkauskiene.pdf
10. Elijošius E. (2001). *Profesinio apsisprendimo metas*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
11. Frankl, V. E. (1997). *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
12. Gailienė D., Bulotaitė L. ir Sturlienė N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto Alba.
13. Garnienė D. (2006). *Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
14. Gučas A. (1999). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
15. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L., Macaitienė R., Eitutytė D. (2002). *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Holland J. (1977). *Occupations finder*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
17. Indrašienė V., Grinytė L. (2007). *Tėvų požiūris į profesinį orientavimą bendrojo lavinimo mokykloje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 11 15] <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/87/119-125.pdf>
18. Jakavičius V. (1998). *Žmogaus ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
19. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.

20. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Vilnius
21. Jovaiša L. (1997). *Edukologijos pradmenys*. Kaunas: Technologija.
22. Jovaiša L. (1998). *Profesinio konsultavimo organizavimas*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Kaunas: Technologija.
23. Jovaiša L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
24. Jovaiša L. (2003). *Hodegetika*. Vilnius: Agora.
25. Jovaiša L. (2009). *Profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
26. Jovaiša T. R. (2012). *Profesinės veiklos tyrimas: mokslo studija*. Vilnius: leidykla “Edukologija”.
27. Juodaitytė A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
28. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
29. Kavaliauskienė V. (2007). *Pažintis su profesija*. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla.
30. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
31. Kriščiūnaitė D., Smailys A. (2011). *Vadovas tėvams. Kaip padėti vaikui renkantis karjerą*. Vilnius: Švietimo mainų paramos fondas.
32. Kučinskienė D. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
33. Laumenskaitė E., Petkevičiūtė N. (2004). *Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 8.
34. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU leidykla.
35. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: VDU leidykla.
36. Laužikas J. (1993). *Rinktiniai raštai*. Kaunas
37. Leonavičius J. (1996). *Stojimo į aukštąją mokyklą veiksnių ir motyvų kitimas*. *Filosofija. Sociologija*. Kaunas
38. Mackūnas V., Pugevičienė D. (2005). *Profesinio apsisprendimo veiksnių tyrimas Kauno kolegijos Kraštovarkos fakultete*. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose. Nr. 2.
39. Matulionis A., Mikšys A. (1992). *Jaunimo socialinė - profesinė orientacija*. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
40. Mickūnas A, Steward D. (1994). *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: baltos lankos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 10 19] <https://de.scribd.com/doc/310505870/A-Mick%C5%ABnas-D-Stewart-Fenomenologin%C4%97-Filosofija>
41. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.

42. Navaitienė J. (1988). *Mokytojų profesinio pedagoginio kryptingumo ypatumai. Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: psichologija*, 8. Respublikinis mokytojų tobulinimosi institutas, psichologijos katedra.
43. Navaitienė J. (2014). *Profesinė branda: teorijos ir tyrimai: monografija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
44. Nazelskis E. (2010). *Profesinis orientavimas švietimo ir verslo plėtros kontekste. Acta Paedagogica Vilnensia*, 25. Vilnius: VU
45. Osipow S.H., Fitzgerald L.F. (1995). *Theories of career development*. Neeham Heights, Mass.: Allyn and Bacon.
46. Patton W., McMahon M. (2006). *Career Development and Systems Theory: Connecting Theory and Practice*. Sense Publishers, P.O. Box 21858, 3001 AW Rotterdam, The Netherlands.
47. Paulauskas R. (2010). *Leono Jovaišos asmenybės koncepcija: lyginamoji analizė. Acta Paedagogica Vilnensia*. T. 25. Vilnius: VU.
48. Petkevičiūtė N. (2006). *Karjeros valdymas. Asmeninė/individualioji/perspektyva, mokomoji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
49. Pociūtė B. (2010). *Leono Jovaišos indėlis į profesinio orientavimo tyrimus ir praktiką. Acta Paedagogica Vilnensia*, 25. Vilnius: VU.
50. Pociūtė B., Isiūnaitė V. (2011). *Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. Psichologija*. Nr.43. Vilniaus universitetas.
51. Pociūtė B., Urbanavičiūtė I., Kairys A., Liniauskaitė A. (2015). *Karjeros planavimas: teorija, tyrimai, taikymai: metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
52. *Profesinės karjeros vadovas* (1998). Vilnius: leidykla "Solertija".
53. Profesinio informavimo standartas. (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 11 09]. <http://uks.lmnc.lt/images/Dokumentai/4%20Profesinio%20informavimo%20standartas.pdf>
54. Pukelis K. (2003). *Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr.6. Kaunas.
55. Pukelis K., Garnienė D. (2003). *Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 7.
56. Pukelis K., Navickienė L. (2006). *Karjeros projektavimas: svarbi efektyvaus nacionalinės kvalifikacijų sistemos funkcionavimo sąlyga. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 12. Kaunas: VDU
57. Railienė A. (2011). *Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. Socialinis darbas*, 10 (2). Vilnius: MRU

58. Rajeckas J. (2004). *Pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Paramos spaustuvė.
59. Sajienė L., Antanaitienė A. (2012). *Tikslingo profesinio apsisprendimo skatinimas šiuolaikinėje socialinio ugdymo paradigmoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 10 27] <http://journals.ku.lt/index>.
60. Sajienė L., Zaksaitė S. (2007). *Profesinės mokyklos statusas visuomenėje ir jį sąlygojantys veiksniai*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr.14.
61. Sakalas A., Šalčius A. (1997). *Karjeros valdymas*. Kaunas: Technologija.
62. Sokolova A., Stanišauskienė V. (2004). *Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr.13. Kaunas: VDU.
63. Stanišauskienė V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai*. Kaunas: Technologija.
64. Stanišauskienė V. (2008). *Ugdymas karjerai mokykloje: kaip padėti moksleiviui įgyti šiuolaikinę karjeros kompetenciją?* [interaktyvus] [žiūrėta 2016 – 11 – 20] http://www.alipniunomokykla.lt/dokumentai/karjera/Literatura/UGDYMAS_KARJERAI_MOKYKLOJE.pdf
65. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius.
66. Trimakas K. A. (1997). *Asmenybės raida gyvenime/ Egzistencinio apsisprendimo psichologija*. Vilnius: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla.
67. Turner, S. L. & Lapan, R.T., (2009). *Promoting Career Development and Aspirations in School Age Youth*. Chapter 17, Career Development and Counseling, Putting Theory and Research to Work, John Wiley & Sons, Inc.
68. Vabalas-Gudaitis J. (1983). *Psichologijos ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
69. Vaitkevičius J. (1981). *Mokyklos ir aplinkos įtaka mokiniams*. Kaunas: Šviesa.
70. Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E., Žukauskaitė I., Navickienė L. (2012). *Karjeros valdymo vadovas studentui*. Vilnius: UAB LODVILA.
71. Yuena M., Gysbers N. C., Chanc R.M.C., Laud P. S.Y., Sheae P. M. K. (2010). *Talent development, work habits, and career exploration of Chinese middle-school adolescents: development of the Career and Talent Development Self-Efficacy Scale*. High Ability Studies. Vol. 21 (1).

PRIEDAI